

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΣ

Ἐν ἐκ τῶν μεγάλων ἐλαττωμάτων, τὰ ὅποια ἐκληροδότησεν εἰς ἡμᾶς ἡ δουλεία, εἶναι καὶ ἡ παραμέλησις τοῦ σώματος, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιόν τῆς καθαριότητος, οὐχὶ ἐκ πνεύματος ἀσκητισμοῦ, ὅστις ἐπιβάλλει κατὰ πεπλανημένην κρίσιν τὴν παραμέλησιν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ σώματος ὡς ἐχθροῦ τῆς ψυχῆς καὶ προσκόμματος εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς φυσικωτάτης εἰς τὸν δούλον ἀδιαφορίας πρὸς πᾶσαν λεπτομέρειαν ἀναγομένην εἰς ἐπιδιώξιν ἀνευτέρου καὶ εὐαρεστοτέρου βίου.

Ὅντος ἡ ἐπιμέλεια τῶν σωμάτων δι' ἐπιμελημένης ὑγιεινῆς διαίτης καὶ διὰ παντοειδῶν ἀσκήσεων, ὧν πάντων βάσις εἶναι ἡ καθαριότης ἐξικνουμένη μέχρις ὑπερβολῆς, κατὰ κανόνα εἶναι χαρακτῆρ προσιδιάζων κυρίως εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς ἐλευθέρους. Ἡ ἀρετὴ τῶν σωμάτων, ἣτις εἶναι καὶ ἀρετὴ τῶν ψυχῶν, ἀποτελεῖ πολὺτιμον ἐφόδιον διὰ μόνους τοὺς ἐλευθέρους λαοὺς· εἰδικώτερον δὲ ἡ ἀψογος τῶν σωμάτων, ὡς καὶ ἡ ἐν τῇ καθόλου αὐτῶν διαίτη καθαριότης, ἡ τονώουσα τὰ σώματα εἰς ἀντοχὴν καὶ σθένος καὶ τὰς ψυχὰς εἰς φρόνημα καὶ ὑπερηφάνειαν, ἀπαντῶσιν εἰς τοὺς λαοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ῥώμη καὶ ἡ ὑγεία ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς ἰσχύος καὶ τὸ κυριώτερον ὄπλον αὐτῶν εἰς προστασίαν τῆς ἐλευθερίας των.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι· καὶ ὁ αὐτὸς χαρακτῆρ ἐπιμελείας τῆς ἀψογος καθαριότητος καὶ τῆς ὑγιεινῆς τῶν σωμάτων διακρίνει καὶ σήμερον μέχρις ὑπερβολῆς τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἐλευθέρους λαοὺς, τοὺς Ἀγγλοὺς, τοὺς Ἑλβετοὺς, τὰ Σκανδιναυικὰ φύλα.

Παρ' ἡμῖν, εἰς τοὺς χωρικοὺς πληθυσμοὺς πρὸ πάντων, ἡ ἐγκατάλειψις τῶν σωμάτων, ἰδίως ἡ πολὺ μικρὰ προσοικειώσις πρὸς τὴν καθαριότητα, παρέμεινεν ἔτι κληρὸς θλιβεροῦ ἄλλων χρόνων. Σαρκασταὶ δὲ ξένοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἡμετέρων χωρικῶν, ὅτι τὸ μόνον ὕδωρ πρὸς τὸ ὅποιον ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν εἶναι τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος.

Ὁφείλεται τοῦτο εἰς τὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν μίμησιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, δὲν ἔχει δὲ τίποτε κοινὸν πρὸς τὴν πενιχρότητα τῶν μέσων τῆς ζωῆς, πρὸς τὴν πενίαν καὶ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀγροτικῶν καὶ τῶν ἐν γένει χειρωνακτικῶν ἐργασιῶν.

Εὐτυχῶς δὲν εἶναι μόνον τοῦ πλουσίου κληρὸς ἡ καθαριότης, οὔτε τὰ βράναισα ἔργα εἶναι πρόσ-

κομμα πρὸς ταύτην, εἰμὴ μόνον πρὸς ὄραν κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐργασιῶν. Ὅταν δὲ ἡ καθαριότης τῶν σωμάτων, τῶν οἰκημάτων, τῶν σκευῶν εἶναι εἰς τὰς ἐξεις τοῦ βίου, ποτὲ δὲν εἶναι εἰς ταύτην πρόσκομμα ἢ πενία, διότι δύναται καλλίστα νὰ ἐνοικῆ καὶ εἰς τὴν πτωχοτέραν καλύβην καὶ νὰ ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἀστού, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει στήσει τὴν ἔδραν τῆς ἠτάξια καὶ ἡ κακοδιοικήσις τῶν τοῦ οἴκου. Εἶναι μόνον αὕτη διὰ τὸν πτωχόν, διὰ τὴν ἐργατικὴν οἰκογένειαν ζήτημα ἀπλῆς ἐξέως, ζήτημα ὀλίγης ἐπὶ πλέον ἐργασίας, τὴν ὅποιαν καθιστᾷ τερπνὴν καὶ εὐχάριστον τὸ ἀνέκφορστον αἰσθημα ἀνακουφίσεως καὶ εὐεξίας, τὸ ὅποιον προσοῖδει εἰς ἡμᾶς ἡ καθαριότης τῶν σωμάτων καὶ τῆς περιβολῆς, καὶ ἡ εὐάριστος γαλήνη, ἣν ἐμπνέει ἡ τάξις καὶ ἡ καθαριότης καὶ τοῦ ταπεινοτάτου οἰκήματος καὶ τῶν πενιχροτέρων σκευῶν.

Συνηθίσταμεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι, παρ' ὄλην τὴν παραμέλησιν τῆς καθαριότητος, ἡ ὁποία εἶναι αἰσθητοτέρα εἰς τοὺς χωρικοὺς ἡμῶν πληθυσμοὺς, τοῦτο οὐδαμῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ὑγιεινὴν αὐτῶν, ὅτι ἡ ὑγεία τῶν χωρικῶν πληθυσμῶν εἶναι ἐξαιρέτος καὶ ὁ μέσος ὄρος τῆς ζωῆς ἀνώτερος.

Καὶ εἶναι μὲν ἀναντίρρητον, ὅτι εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀνθυγιεινῆς διαίτης καὶ τῆς παραμελήσεως τῆς καθαριότητος ὑπονόμευσιν τῆς ὑγείας ἀντιδρᾷ ὁ ὑπαίθριος βίος καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκησις ἡ ἐκ τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ δὲν προσέχμεν δυστυχῶς πόσον ἔτι καλλίτεροι θὰ ἦσαν οἱ ὑγιεῖοι ὄροι τῶν χωρικῶν ἡμῶν πληθυσμῶν καὶ ἐν γένει τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἐὰν ἡ καθαριότης ἤθελεν ἐπιβάλλει τὸ κράτος τῆς εἰς πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὰ τοῦ ἡμετέρου βίου, ἡ καθαριότης ἡ ὁμοῦσα τόνωσιν μυῶν, ρῶδινα χρώματα καὶ ψυχῆς εὐεξίαν, ὡς δὲν ἐπροσέχμαμεν ἐπίσης εἰς τὸ ὅτι πλείστα ἐπιδημῖαι, αἱ ὅποια περιφέρονται ἀκούραστα εἰς τὰ ἡμέτερα χωρία, χωρία πολλὰκις τελοῦντα ὑπὸ τοὺς ὑγιεινοτέρους ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ὄρους, ὄρεινά καὶ περιβαλλόμενα ὑπὸ ὄσων ζωηφόρων, ὀφείλονται εἰς τὴν ἀπόλυτον παραμέλησιν τῆς καθαριότητος ἐν τῇ διαίτη. Καὶ ὅπου αἱ ἐπιδημῖαι αὗται ἐνσκήπτουν μεταξὺ τῶν χωρικῶν πληθυσμῶν, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων, δι' αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν τῆς καθαριότητος, ἡ ὁποία ὄχι μόνον εἶναι ὁ συνηθέστερος εἰσηγητῆς τῶν ἐπιδημικῶν νόσων, ἀλλὰ καὶ τὰς καθιστᾷ ὀξυτέρας καὶ κακοηθεστερας, ἐκεῖ ὁ ἀμητὸς τοῦ θανάτου εἶναι ἀφθονώτερος, ἰδίως μεταξὺ τῆς τρυφερωτάτης ἡλικίας,

ήτις πληρώνει διὰ τῆς ζωῆς τῆς τὰς ἀβελτέρους ἐξεις καὶ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν καθαριότητα ἐκ μέρους τῶν γονέων.

Ἐν παραδείγματι, οἱ τυφοειδεῖς πυρετοὶ οὐχὶ πλέον ὡς ἐπιδημία, ἀλλ' ὡς νόσοι γηγενεῖς λυμάνονται πολλάκις χωρὶα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα τελοῦν ὑπὸ τοῦς ὑγιεινοτέροις τῶν ὄρων. Νῦν, ὅτε εἶναι πλέον ἐκτὸς οἴου δῆποτε διασταγμοῦ, ὅτι οἱ τυφοειδεῖς πυρετοὶ ὀφείλονται εἰς τὴν μόλυνσιν τῶν ὑδάτων, ὅτι ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον πίνομεν ἐνεδρεύει τὸ τυφικὸν μικροβίον, οὐδεὶς βεβηχίως ἀπομένει διασταγμός, ὅτι εἰς τὴν μεγίστην ἀπροσεξίαν περὶ τὴν καθαριότητα τῶν ὑδάτων, ἰδίως τῶν φρακτίων, ὀφείλονται αἱ τυφικαὶ νόσοι, αἱ ἀφαιροῦσαι τόσας ὑπάρξεις τοῦ ἀγροτικοῦ ἡμῶν πληθυσμοῦ.

Ἐν βλέμματι εἰς τὸν τρόπον τῆς ὑδρεύσεως εἰς τὰ ἡμέτερα χωρία, ὅπου τὰ ζῶα ποτίζονται παρὰ τὰ φρέατα πάντοτε, ὅπου ἐκεῖ γίνονται τῶν ἀκαθάρτων ἐνδυμάτων ἢ πλύσις, καὶ τὰ μόλυνθέντα ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας ὕδατα πολλάκις μὲν καὶ ἀνωθεν εἰσρέουν εἰς τὰ φρέατα, πάντοτε δὲ διεισδύουν καὶ ἀπορροφῶνται μέχρι τοῦ ὑδροφόρου στρώματος, ἀρκεῖ ὅπως δώσῃ τὴν ἐρμηνείαν τῆς αἰτίας τῆς προελεύσεως τῶν τυφικῶν νόσων.

Ἀντιθέτως πρὸς ταῦτα ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου καταρθώθη ὑγιεινὴ καὶ καθαρὰ ὑδρεύσις, ἐκεῖθεν ἀποδιώχθη ἀσφαλῶς ὁ τυφος. Τοῦτο παραστατικώτατα ἀποδεικνύουν οἱ ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τῶν Παρισίων ἐν τῷ περιπτέρῳ τῆς ὑγιεινῆς σχετικῶν πίνακες. Μῆπως ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς καθαριότητος καὶ τῆς ὑγιεινῆς διαίτης δὲν καταρθώθη ὁ τέλειος ἐξοστρακισμὸς τῆς σκαρλατίνης;

Ἐν γένει δὲ πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἡ ἀνθρωπότης προάγουσα τὴν καθαριότητα ἠδυνήθη νὰ δαμάσῃ, νὰ χειρῶσῃ, νὰ καταστήσῃ ἐκφύλους καὶ σχεδὸν ἀβλαβεῖς τὰς πλείστας τῶν φρικαλέων νόσων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸν τρόπον καὶ τὴν φρίκην ἄλλων ἐποχῶν, καὶ τὰς ὁποῖας ἐπροσωποποιεῖ ἡ φαντασία ὡς ἀπαισίους συνοδοῦς τοῦ θανάτου ὑπεριπταμένους διὰ τῶν μελαινῶν περῦγων τῶν ὑπὲρ τοῦς ἀνθρωπίνους συναικισμούς.

Τῷ ὄντι σήμερον ἐξαιρουμένων τῶν νόσων, εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων εἶναι ἀπολύτως ἀμέτοχα τὰ μικρόβια, ὡς εἶναι π. χ. τὰ νοσήματα τῆς καρδίας, αἱ ἀποπληξίαι καὶ ἄλλαι τινὲς νόσοι, ἀποτελοῦσαι πάντως τὴν μειονότητα τῶν νοσημάτων, τὰ ὁποῖα μαστίζουν τὴν ἀνθρωπότητα, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ νόσοι, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται ἐκάστη εἰς εἰδικὸν μικροβίον, ὁσημέραι κατανικνύονται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ὄρων τῆς ὑγιεινῆς, ὡν πρώτη καὶ ἐδραία βᾶσις εἶναι ἡ καθαριότης. Διὰ ταύτης ὁ ἀνθρώπος ἀμύνεται προ-

ληπτικῶς κατὰ τῶν νόσων, διὰ ταύτης περιορίζεται τὸ ἔδαφος τῆς ἐνεργείας των, διὰ ταύτης κατορθοῦται νὰ ἀνέρχεται προσδευτικῶς ὁ μέσος ὄρος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Εὐγλωττότατα κατέδειξαν ταῦτα αἱ στατιστικαὶ ἐργασίαι τῆς ἐν Γαλλίᾳ δημοσίας ὑπηρεσίας τῆς ὑγιεινῆς ὑπὸ τύπον παντοειδῶν συγκριτικῶν πινάκων, ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐλάττωσις τῶν θανάτων ἐκ τῶν μiasματικῶν καὶ μολυσματικῶν νόσων καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ μέσου ὄρου τῆς ζωῆς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν παρ' ἐκάστῳ λαῷ βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς διαίτης καὶ ἰδίως πρὸς τὰς ἐξεις τῆς καθαριότητος.

Ἀντιθέτως τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα αἱ σοβαρώτεραι ἐπιδημικαὶ νόσοι, ἡ πανώλης καὶ ἡ χολέρα, φέρουν τὸν μεγαλύτερον ὄλεθρον καὶ διατηροῦν ὄλην τὴν κακοήθειαν καὶ τὸ καταστρεπτικὸν τῆς ἀρχηγόνου αὐτῶν μορφῆς, εἶναι ἡ Μέκκα καὶ αἱ Ἰνδία, ὅπου οἱ προσβαλλόμενοι λαοὶ εἶναι οἱ πάντων ἀκαθαρτότατοι.

Ἀπὸ πάσης ἀπόψεως αἱ ἐξεις τῆς καθαριότητος ἐν τῇ διαίτῃ εἶναι εἰς τῶν παραγόντων τῆς ἰσχύος ἐνός λαοῦ, ἐνδιαφέρουσαι οὕτως ἀμεσώτατα τὸ ἔθνος.

Διὰ τοῦτο ἐν ἐκ τῶν σοβαρωτέρων καθηκόντων τῆς παιδαγωγίας εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς τρυφερωτέρας ἡλικίας προσοικειώσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν καθαριότητα.

Ἡ οἰκιακὴ ἀνατροφή βεβηχίως προίχει τῆς ἐν τῷ σχολείῳ εἰς τὸν κατὰ τῆς ῥοπῆς πρὸς τὴν ἀκαθαρσίαν πόλεμον. Ἀλλὰ δυστυχῶς παρὰ ταῖς πτωχότερας τάξεις καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν ὄχι μόνον αὕτη σχεδὸν πάντοτε ἐλλείπει, ἀλλὰ τοῦναντίον, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, αἱ παραδόσεις τῆς κατ' οἶκον διαίτης καὶ τὰ παραδείγματα δὲν εἶναι κατὰ κανόνα σύμφωνα πρὸς τὸν ἐπιδικωμένον σκοπὸν.

Μόνον τὸ σχολεῖον δύναται εἰς τοὺς ἀγροτικούς ἰδίως πληθυσμούς καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν καθαριότητα.

Ἐμπνέεται δὲ διὰ τῆς σκοπίμου ἢ πρακτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ στενοῦ συνδέσμου, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει μεταξὺ τῆς καθαριότητος καὶ τῆς ὑγείας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοτιμίας, ὅταν κατορθώνη ἡ διδασκαλία νὰ ταυτίσῃ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ παιδίου πρὸς τὸ αἰσθημα τῆς καθαριότητος καὶ νὰ παριστᾷ τὸν ἀκάθαρτον ὡς ἀνθρώπον ταπεινὸν καὶ ἐκ προαιρέσεως ἐξηυτελισμένον, ὡς ἀνθρώπον ἐν παντὶ ἐλαττούμενον εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὁμοίων του.

Καὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον παρίστανται πρὸ ἡμῶν κεκαλυμμένα· τὸ μὲν φέρει τὸν πέπλον τῆς παρθένου, τὸ ἕτερον τὸν πέπλον τῆς χήρας.

ΕΞΟΧΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ¹

[Ἐκτὸς Ἀνδρέου Ὀλταμάου].

Εἰς τὴν σωματικὴν ἐκπαίδευσιν ἀνήκουσιν ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου περὶ ὃ περιστρέφονται αἱ ἀσκήσεις τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν διὰ τῆς χειρὸς ἐκτελούμενων ἐργασιῶν, δι' ὧν λειτουργοῦν πάντα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος. Ἄλλ' ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν ἀποβλέπουσιν ἀρμοδιώτερον εἶνε νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκπαίδευσιν, περὶ ἧς μετ' οὐ πολὺ δεόν ν' ἀσχοληθῶμεν. Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἐπιληθῶμεν τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς σωματικῆς ἐκπαίδευσως τῶν νεανίδων, ἡτις δὲν πρέπει νὰ βασιζέται ἀπαραλλάκτως ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐφαρμοζομένων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀρρένων. Τοῦτο κάλλιστα ὑπέδειξεν ὁ Ρουσσώ, παρὰ πάσας τὰς ἀλλοκότους ἐν μέρει ἰδέας, ἃς ἐξέφρασεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Κατὰ τὴν πρώτην περιόδον τῆς ζωῆς αἱ διαφοραὶ μετὰξὺ τῶν δύο φύλων εἶνε τόσον μικραὶ, ὥστε δὲν ἐνόμισεν ἐπ' ἀνάγκης νὰ ἐκταθῇ εἰς λεπτομερείας, αἵτινες ἄλλως τε θὰ ἦσαν ἀπλῆ ἐπανάληψις τῶν ἤδη παρ' αὐτοῦ γραφέντων περὶ τοῦ Αἰμιλίου του. Περιωρίσθη νὰ ὑποδείξῃ κατὰ τί ἡ πρώτη ἐκπαίδευσις, ἡ σωματικὴ, ὀφείλει νὰ διαφέρῃ. Διὰ τὸν μέλλοντα ἄνδρα ὁ ἐπιδικωμένος σκοπὸς εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων· διὰ τὴν Σοφίαν, τουτέστι διὰ τὴν προωρισμένην εἰς αὐτὸν σύζυγον, ὁ σκοπὸς εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τῶν θελημάτων. Ἄλλ' ὅ ἐκ τῶν δύο τούτων σκοπῶν ὁ εἰς δὲν ἀποκλείει τὸν ἕτερον· διότι ἡ ῥώμη εἶνε ἀναγκαῖα εἰς τὰς γυναῖκας ὅπως ἐκτελῶσι πᾶν ὅ,τι πράττουσι μετὰ χάριτος. Διὰ τοῦτο ὁ χάρτινος ἀετὸς εἶνε παιδιὰ γυναικεία, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ σφαῖρα, ἢ καθότι αἱ γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ σκληραγωγῶνται ὅπως οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κτυπήματα καὶ τοὺς μῶλωπας· οὐχ ἦττον εἶνε ἐπίσης ἐνδιαφέρον καὶ δι' αὐτάς νὰ καταστῶσιν ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοί. «Ὡς πρὸς τοῦτο, γράφει ὁ Ρουσσώ,» εἰς τὰ μοναστήρια ἢ εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα χορηγεῖται τροφὴ χυδαία, χονδροειδής· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τὰ σικιτήματα, καὶ οἱ ὄροιμοι καὶ τὰ παιγνίδια ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἐντὸς τῶν κήπων εἶνε πολὺ προτιμότερα ἀπὸ τῆς ἐν τῇ διαμονῇ ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ, ὅπου τὰ κοράσια τρέφονται μὲν ἄβρωγας, διαρκῶς ἐπαινοῦνται ἢ ἐπιπλήττονται, καθήμενα ὑπὸ τὰ βλέμματα τοῦ πατρὸς πάντοτε ἐντὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπιμελῶς κεκλεισμένου, δὲν τολμῶσι νὰ ἐγερθῶσι καὶ νὰ βεβήσωσιν ἢ νὰ ὀμιλήσωσιν, οὐδ' ἔχουσι στιγμὴν

» ἐλευθερίας διὰ νὰ παίξωσι, νὰ τρέξωσι, νὰ φωνάζωσι, ν' ἀφειθῶσιν εἰς τὴν φυσικὴν εὐκυσίαν τῆς ἡλικίας των.» Ἀπορεῖ τις ἀκούων τοιοῦτον ἐγκώμιον τῶν μοναστηρίων ἀπαγγελλούμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἰωάννου Ἰακώβου Ρουσσώ, ὅστις ὡς μόνην σωτηρίαν τῶν νεανίδων θεωρεῖ τὸ νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς μητρὸς. «Δὲν ὑπάρχουν παρθεναγωγεῖα, ἀνακράζει, οἳα συμφορά! Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ ὑπῆρχον οὔτε διὰ τοὺς ἀρρένας τοιαῦτα ἐκπαιδευτήρια.» — «Μόνον ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ, λέγει ἄλλαχού, κτᾶται ἡ πρὸς τὸν ἴδιον οἶκον κλίσις· πᾶσα γυνὴ μὴ ἀνατραφεῖσα παρὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς μητρὸς, δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἀναθρέψῃ τὰ τέκνα τῆς.»¹ Ἡ φαινομενικὴ αὕτη ἀντίφασις συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξαίρηται ἔτι μᾶλλον ἡ σημασία, τὴν ὁποῖαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν γυμναστικὴν τοῦ σώματος. Σήμερον αἱ νεάνιδες ἔχουσι τὰ λυκαῖά των, εἰς πάντα δὲ τὰ σχολεῖα ὑπάρχουσι παραδόσεις εἰδικαὶ διὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν, μεθοδικῶς γινόμενοι παρ' ἀρίστων διδασκάλων. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἢ προσφάτως προστεθεῖσα εἰς τόσας ἄλλας ἀνταποκρίνεται ἄραγε εἰς ὅ,τι ὁ Ρουσσώ ἐφρόνει περὶ αὐτῶν; Ἐπιτρέπεται ἡμῖν ν' ἀμφιβάλλωμεν· ἀλλ' ἅς μὴ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Σχολείου τὰ ἀδύνατα, διότι τοῦτο διέπεται ὑπὸ νόμων ἀλλοτριῶν τῶν ἰσχυόντων ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἐστίᾳ. Πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ διοργανούμενον κατ' ἀνάγκην φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ σχολειακοῦ χαρακτήρος, ἦτοι τῆς συστηματικότητος, ἡτις δὲν εἶνε πάντοτε σύμφωνος πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς φύσεως. Ἡ σοβαρωτάτη αὐτοῦ δυσχέρεια καὶ ἡ ἀναπόφευ-

¹ Ἰδὲν ἡ πατήθη εἰς τὰς περὶ τοῦ Ρουσσώ κρίσεις τοῦ ὁ κ. H. Chantavoine. Ἰδὲν ἐγραψε τὰ ἐξῆς ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 20 Δεκεμβρίου 1895: «Οἱ περὶ γυναικῶν ἀσχολούμενοι σύγγραφοι, ἀπὸ τοῦ Ρουσσώ καὶ τῆς Σοφίας αὐτοῦ, ἀσμενίζονται νὰ θέτωσιν εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ νὰ συγγέωσιν αὐτοὺς ἐν παντὶ ζητήματι. Ἐπολλαπλασίασαν δι' ἀμοτέρους τὰ σχολεῖα, τὰς ἐξετάσεις, τὰ διπλώματα καὶ τὰς πιθανότητας τῆς ἰσότητος, τὰ μέσα τοῦ συναγωνισμοῦ, δηλαδὴ τὰ αἷτια τῆς διαφύσεως τῶν ἐλπίδων.» Ἄλλ' ὁ Ρουσσώ ἀπ' ἐναντίας δὲν θέλει διὰ τὴν γυναῖκα ἄλλον διδασκάλον ἐμὴ τὴν μητέρα, μετ' αὐτὴν δὲ τὸν σύζυγον. «Ὅ,τι γινώσκει κάλλιστα ἡ Σοφία,» λέγει, «ὅ,τι μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας ἐδιδάχθη εἶνε αἱ ἐργασίαι τοῦ φύλου τῆς, ὡς καὶ ἐκεῖναι περὶ ὧν δὲν προσέχομεν διόλου, οἷον τὸ κόπτειν καὶ ῥάπτειν τὰ φορέματά τῆς.» Ἡ ἰδέα ἐδλάστησε καὶ σήμερον ἀποφέρει τοὺς καρπούς τῆς. Ἄλλως τε ἡ ἐκπαίδευσις τῆς Σοφίας δὲν εἶνε οὔτε λαμπρὰ οὔτε παρημελημένη. . . Τὸ πνεῦμα τῆς εἶνε ἀμαθές, ἀλλ' εἶνε καλλιεργημένον διὰ νὰ μάθῃ. . . Ἐ τῆς ἀνεραστοῦ ἀμαθείας! Εὐδαίμων ἐκεῖνος ὅστις εἰμαρται νὰ τὴν διδάξῃ! Δὲν θὰ εἶνε ἡ διδασκαλὸς τοῦ συζύγου τῆς, ἀλλ' ἡ μαθήτρια αὐτοῦ. Καὶ θὰ ἦτο τοῦτο προτιμότερον δι' αὐτὸν παρὰ ἂν ἦτο σοφός· διότι θὰ ἔχη αὐτὸς τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὴν διδάξῃ τὰ πάντα.»

¹ Ἴδὲ σελ. 273.

κτος ἔλλειψις εἶνε ὅτι δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ εἰς τὸ αὐθόρμητον τὴν ἐπιτροπομένην ὑπὸ τῆς λογικῆς παιδαγωγίας ὄρασις. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν ὠρῶν, ὁ κανονίζων τὴν χρῆσιν παντὸς μορίου τοῦ χρόνου, καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος μικρὸν καταλείπουσι στάδιον εἰς τὴν ἐλευθέρᾳ φαντασίαν. Ἄλλ' ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἡθῶν καταστάσεως καὶ χάριν κοινωνικῶν ἀναγκῶν πρωτίστου ἐνδιαφέροντος τὸ Σχολεῖον δικαιούται μεγάλως νὰ εἶνε ἰσοτίμον, μάλιστα δὲ καὶ ὑπέροτρον τῆς οἰκογενείας. Ἀμφότερα ἔχουσιν ἀποστολὴν ἐκπαιδευτικὴν, ἣν τότε μόνον δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ ἀκεραῖως, ὅταν ποιῶνται πρὸς ἀλληλα ἀμοιβαίως παρκαχώρησις καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον ἕκαστον νὰ περιορίζεται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας του.

Β'. Πνευματικὴ ἐκπαίδευσις.

Εἰς τί συνίστατο ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰ δημόδια σχολεῖα ἄλλοτε; Ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν ἀπόκτησιν γνῶσεων τινῶν στοιχειωδῶν καὶ ἀπαραιτήτου ἰκανότητος περὶ τὸ ἀναγινώσκειν, τὸ γράφειν καὶ τὸ ἀριθμεῖν. Οὐδὲ λόγος κἄν ἐγένετο περὶ ἀναπτύξεως τῆς διανοίας ἀφ' ἑαυτῆς, ἥτοι περὶ ἐκείνου ὅπερ ἀληθῶς ἐπαυξάνει τὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν. Ἐφρόνουν οἱ προγενέστεροι, ὅτι αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις ἐξασκῶνται φυσικῶς δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐργασίας, ἣν ἐνεργεῖ ὁ νοῦς ὅπως κατανοῆσθαι τὰ διδασκόμενα. Τὸ πρόγραμμα τῆς κατωτέρας δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα συνίστατο εἰς τὸ παρέχειν μὲν μακρὰν ὁσπὶν ὑλικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὸ ἀποκλείειν δὲ σχεδὸν παντελῶς τὴν καθ' αὐτὸ διανοητικὴν. Ὡς ἐκ τούτου, τινες σπουδαῖ ἐπεβάλλοντο τότε ὡς ἀναγκαῖοτάται εἰς τὰ παιδιὰ; Ἐν πρώτοις ἐκεῖνοι, δι' ὧν ἠδύνατο βραδύτερον νὰ ἀρυσθῶσιν ἐκ τῶν βιβλίων ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ μάθωσιν ἐν τῷ σχολεῖῳ. Τὸ μᾶλλον κατεπιείγον ἐκ τῶν παρεχομένων αὐτῷ εὐεργετημάτων ἐθεωρεῖτο ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως. Καὶ πράγματι ἡ ἀναγνώσις εἶνε τὸ μέσον δι' οὗ δύναται τις μετ' ὀλίγου κόπου καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος νὰ συλλέγῃ πάντα τὸν θησαυρὸν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν πειραμάτων τοῦ παρελθόντος, θησαυρὸν ἀπρόσιτον εἰς πάντα ἀγνοοῦντα τὴν ἀναγνώσιν. Ἐν τούτοις δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ γνώσις τοῦ ἀναγινώσκοντος διὰ τὴν μάθησιν· πρέπειε τις καὶ νὰ διακρατῇ ἐν τῇ μνήμῃ ὅ,τι ἀναγινώσκει καὶ νὰ δύναται νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνῃ χάριν ἑαυτοῦ καὶ χάριν τῶν ἄλλων, ὡς νὰ εἶχε τὸ βιβλίον ὑπ' ὄψει. Ἐν ἄλλοις λόγοις πρέπειε τὸ ἀναγινώσκοντα νὰ μεταβαίνει ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸν νοῦν καὶ νὰ χαρασσεται ἐν αὐτῷ ἀνεξάλειπτως. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ φροντίς τοῦ καλλιιεργεῖν ἰδίως τὴν προφορικὴν μνήμην, ἐξ ἧς βαθμηδὸν

ὁ ἄνθρωπος καθίσταται οἰονεὶ κινήτῃ τις βιβλιοθήκῃ. Ὅθεν ἡ ἀποστήθισις τῶν λέξεων, τῶν ὀρισμῶν καὶ τοῦ κειμένου ἔπρεπε νὰ ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως. Ἡ δὲ γραφὴ ἐπεβάλλετο ἰδιαιτέρως, οὐ μόνον ὡς διδασκαλία ὄλως μηχανικῆ, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσον ὅπως ὁ μαθητὴς φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὴν διευκολυντικὴν ἐργασίαν τῆς ἀντιγραφῆς, εἰς τὰ θέματα τῶν κλίσεων καὶ εἰς τὰς ἀτελευτήτους ὑπαγορεύσεις. Οὕτω δὲ ἅμα τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον τὸ παιδίον ἐρρίπτετο ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν συνθηματικῶν σημείων, τὸσον διάφορον ἐκείνου ἐν ᾧ ἕως τότε εἶχε ζήσει, κόσμου παραδόξου καὶ ἀκατανόητου. Ὄφειλε δὲ νὰ διατρίψῃ ἐν αὐτῷ ἐπὶ ἔτη πολλά, μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθου νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ σεσωρευμένου ἐν τῷ νῷ του κυκεῶνος τῶν λογογράφων. Περιττὸν νὰ ἐκταθῶμεν ἐπὶ πλέον ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν βάσεων τῆς σχολαστικῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἀναγνώσεως ὁδηγῶν, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀπομνημονεύσεως.

Τὸ σύστημα τοῦτο διετηρήθη παρὰ τὰς ἐναντίας αὐτοῦ ἐπιθέσεις τοῦ Ραβελαι καὶ τοῦ Μονταignίου· ἐπέζησε μάλιστα καὶ μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις, ἃς ἐπεχείρησεν ὁ Κομηνίος καὶ οἱ Γερμανοὶ πραγματισταί. Ὁ Ρουσσὸς κατήνεγκε κατ' αὐτοῦ τὰ καίρια τραύματα. Οἱ δὲ μαθηταὶ ἢ διάδοχοι αὐτοῦ, ὁ Βασεβῶδ, ὁ Πεσταλότζης, ὁ Φραιβέλ, κατώρθωσαν τέλος νὰ τὸ ἀντικαταστήσωσι διὰ μνήσεως περὶ τὴν μάθησιν λογικώτερας καὶ προσφορωτέρας πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν, ἥτις ἀπὸ τοῦ συγκεκριμένου προχωρεῖ πρὸς τὸ ἀφηρημένον, ἀπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου περιστατικοῦ εἰς τὴν γενικὴν ἰδέαν, ἀπὸ τῆς συνθέτου πραγματικότητος εἰς τὰς ἀπλᾶς γνώσεις διὰ τῆς ἀναλύσεως.

Ἴδου τί περὶ τούτου λέγει ὁ Ρουσσὸς:

«Ἡ ἀναγνώσις εἶνε ἡ μάστιξ τῶν παιδῶν καὶ σχεδὸν ἡ μόνῃ ἀσχολία, τὴν ὁποῖαν γινώσκουσι νὰ δίδωσιν εἰς αὐτὰ . . . Τὰ βιβλία εἰσὶ τὰ ὄργανα τῆς μεγίστης τῶν συμφορῶν τῶν . . . Μισῶ τὰ βιβλία, διότι ἄλλο ἢ τὸ δὲν διδάσκουσιν εἰμὴ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦμεν. . . Τὸ ἀναγινώσκον παιδίον δὲν σκέπτεται, ἀναγινώσκει μόνον· δὲν διδάσκειται, μανθάνει μόνον λέξεις! . . . Τὰ πράγματα, τὰ πράγματα ἅς προσεξέωμεν! Δὲν θὰ παύσω βῶν ὅτι προσδίδομεν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰς λέξεις . . . Ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως τὸ παιδίον τιμωρεῖται ἀπὸ τοῦ πρώτου πράγματος, μανθάνει διὰ στόματος ἄλλου, χωρὶς νὰ βλέπῃ αὐτὸ τὸ ἴδιον τὴν χρησιμότητά, ὅτι ἡ ἰδική του κρίσις ἀπαλίσθη. Μὴ ἀντικαθίστατε ποτὲ τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν σημείων, εἰμὴ ὁσάκις σὰς εἶνε ἀδύνα-

» τον νὰ τὸ δείξητε, διότι τὸ σημεῖον ἀπορροφᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου καὶ κάμνει αὐτὸ νὰ λησμονῇ τὸ δι' αὐτοῦ παριστανόμενον πρᾶγμα.» Ὁ Ρουσσὸς λοιπὸν συνίστα ἀντὶ τῆς ἀφηρημένης γλώσσης τῶν λέξεων καὶ τοῦ νεκροῦ γραμματος τὴν ἄμεσον θέσιν τῶν πραγμάτων. Αὕτη εἶνε ἡ βῆσις τῆς αὐτογνώστου διδασκαλίας, δι' ἧς εἰσῆχθησαν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὰ μαθήματα τῆς πραγματογνωσίας, ἅτινα κατέχουσι σήμερα τὴν πρώτην θέσιν καὶ θεωροῦνται ὡς ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ οικοδομημένου. Πλὴν, καίτοι ἡ ἀρχὴ εἶνε ὀρθή, δὲν ἐφηρμόσθη πάντοτε αὕτη ἐπιτυχῶς. Ἡ παλαιὰ τῆς καθ' ἑξῆς ἀναλωτικῆς μεθόδου ἀνεπάρκη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πραγματογνωσίας. Αἱ διδόμεναι ἐξηγήσεις πολλάκις καταπνύουσι νὰ εἶνε μαθήματα λέξεων καὶ αἱ ἀπαντήσεις τῶν παιδίων εἰς τὰς ἀπευθυνόμενας αὐτοῖς ἐρωτήσεις ἀπαιτοῦσιν ἐκ μέρους αὐτῶν μνήμην μᾶλλον ἢ παρατήρησιν ἀτομικὴν. Ἡ μηχανικότης, ἀνεπιπρόσβλητος διὰ τὸν παραδίδοντα καὶ προτιμότερα εἰς τὴν ὀκνηρίαν τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν, καταργεῖ τὴν ἐργασίαν τῆς προσοχῆς καὶ τῆς σκέψεως, εἰς ἣν ἀποβλέπει ἡ αὐτόγνωστος διδασκαλία. Καὶ ἐνταῦθα ὁ σκόπελος ἐγκραταί εἰς τὸ ὅτι τὰ παιδιὰ χειραγωγῶνται ὑπερβολικῶς καὶ δὲν ἀφίνονται ἀρκετὰ ἐλεύθερα εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐμπνεύσεις, ἢ ἔστω καὶ εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῶν βεβηλασμούς, ὅτινες πάντες εἶνε γονιμώτεροι ἢ ἡ διεθύνσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τυπικοῦ. Ἡ κεχαραγμένη αὐτοῖς ὁδὸς, πάντοτε ἡ αὐτὴ οὕσα, προβλέπει τὸσον εὐκόλως, ὅστε αἱ ἀπαντήσεις δύναται νὰ δίδωνται καὶ πρὸ τῶν ἐρωτήσεων. Ἐπιβάλλουσι οἰονεὶ εἰς τὰ παιδιὰ τὴν πρωσσικὴν στρατιωτικὴν ἀσκήσιν, εἰδὸς τι γυμνασίων, ἅτινα οὐδόλως ἐγυμναζοῦσι τὸ πνεῦμα. Οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι δι' ἐνδομύχου τινὸς αὐτογνωσίας καὶ οὐχὶ διὰ μόνον τῶν αἰσθήσεων τὸ παιδίον διακρίνει τὸ μυστήριον τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτι ζῆ εἰς κόσμον θαυμαστόν, ἐνθα πᾶν ὅ,τι ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις του ζωογονεῖται ἐξ αἰσθήματος καὶ ζωῆς. Αἱ ἐρωτήσεις δι' ὧν κατανοοῦσιν αὐτὸ διαταράττουσι τὴν ἐργασίαν ταύτην, τὴν μὴδὲν ἔχουσιν τὸ κοινόν μετὰ τῆς ξηρᾶς ἀναλύσεως, εἰς ἣν καθυποβάλλεται ἄνωρως μὲ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ καταπνιγῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ σπέρματα τῶν ποιητικῶν του δυνάμεων. Περιοριζόμενον ἐντὸς τοῦ ξηροῦ καὶ ἀγόνου θετικισμοῦ, ὁ ἀπορροφηθῆ ὑπὸ τῆς ὕλης. Οὐχ ἥττον ἐκτροχιάζονται οἱ θέλοντες ν' ἀποφύγουν τὴν ξηρότητα καὶ περιπίπτοντες εἰς τὸ πάθος ἢ εἰς τὴν αἰσθηματικότητα. Ὁ Ρουσσὸς ἐννοεῖ κατὰ τρόπον διάφορον ἐκείνου, καθ' ὃν τὸν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς, τὰ ἐκ τῶν πραγμάτων μαθήματα. Δὲν παρεδίδετο αὐτὰ εἰμὴ ἐντὸς τῆς φύσεως, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε διὰ τὸ παιδίον οἰονεὶ

εὐρὺ σπουδαστήριον τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος συνέστησεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ λαλῶσιν αὐτῷ σαφῶς, ἀπλῶς καὶ ψυχρῶς, ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴ ἐπεμβῆναι μετ' ἀδικρίας εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ὀνειροπολήσεις. «Δὲν πρόκειται νῦν περὶ αἰσθήματος, γράφει, οὔτε περὶ καλαισθησίας. Ἀποφεύγετε τὰς περιγραφὰς καὶ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰ σχήματα καὶ τὴν ποίησιν. Ἀρκεσθητε νὰ παρουσιάζετε εἰς τὸ παιδίον καταλλήλως τὰ ἀντικείμενα. . . Ἐκαστον νέον ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον βλέπει, ἐξετάζει ἐπὶ μακρὸν ἀφῶνως. Μὴ ἀποστρίψετε εἰς τὰ παιδιὰ λόγους, οὓς ἀδυνατοῦσι νὰ ἐννοήσωσιν. . . Ὅταν ἴδῃτε τὴν περιέργειαν τοῦ παιδίου ἀρκούντως ἀπασχολημένην, ἀποστρίψετε αὐτῷ Λακωνικὴν τινα ἐρώτησιν, καθυποβλήσασιν αὐτὸ εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας του. Πρέπει νὰ τὸ ἀφήσῃτε ἀνενόητον ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ἔστε βέβαιον ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα θὰ σκεφθῆ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου. . . Αἱ πολλὰ πλᾶ ἐρωτήσεις προξενούσι πλῆξιν καὶ δυσφορίαν εἰς πάντας, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὰ παιδιὰ. Μετὰ τινὰς στιγμὰς οὔτε κἄν ἀκούουσι τὰς ἐπιμόρους ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντῶσιν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐξετάζειν αὐτὰ εἶνε μάταιος καὶ σχολαστικός.» Καὶ ἐν συντομίᾳ τὸ μόνον ἀληθές καὶ χρήσιμον ἐκ τῶν πραγμάτων μαθημάτων πρέπει νὰ παρέχεται δι' αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τῶν γεγονότων, ἄνευ τῶν περιττῶν σχολίων. Τὸ μόνον ἀναγνωστικὸν βιβλίον τὸ ὁδὸν εἰς τὸν Αἰμίλιον, ὁ Ροβινσὼν Κροῦσσος, εἶνε τὸ θαυμαστότατον ὑπόδειγμα.

Ἐκ τοῦ ἀναποφεύκτου ἀποτελέσματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ διδασκαλίας κατὰ μέγα μέρος προέρχεται τὸ ἄτοπον ὅτι τὰ ἐκ τῶν πραγμάτων μαθήματα ἐξεκέλλουσι εἰς μαθήματα προφορικά καὶ μηχανικὰ καὶ δὲν ἀποφέρουσι πάντας τοὺς καρπούς, οὓς ἐξ αὐτῶν προσδοκῶσιν οἱ παιδαγωγοί. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἰδέας καὶ τῆς προσδοκίας τῶν ἐξετάσεων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους παρακινεῖ τοὺς διδασκάλους νὰ ἐξασκῶσι τοὺς μαθητάς των καὶ νὰ παρασκευάζωσι τινὰς ἐξ αὐτῶν ὅστε νὰ διαπρέπωσι, διὰ τῆς ἐκναλήψεως τῶν αὐτῶν πραγμάτων, τοῦθ' ὅπερ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὰ παλαιὰ γυμνάσια τῆς μηχανικῆς ἀποστήθισεως. Καὶ καὶ μὲν ταῦτα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐφαρμόζονται ὀλιγώτερον, οὐχ ἥττον βμως δὲν καταρθώθη εἰμὴ μετρίως νὰ ὀβελισθῶσιν. Ὁ Ρουσσὸς τὰ ἀπορρίπτει ἀδυστάτως, μετὰ πολλῆς δ' ἐπιμονῆς κατέγεινε ν' ἀποδείξῃ τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτοπα. «Ὅταν ἀντιλαμβάνηται τις κατὰ πρὶν ἢ ἐναποθηκεῖται αὐτὸ εἰς τὴν μνήμην, ἔλεγεν, ἀρύεται κατόπιν ἐξ αὐτοῦ ὄφελος.» Ἀπ' ἐναντίας δὲ φορτώνοντες τὸν νοῦν μας ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, τρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ μὴ

» δυνάμεθα ν' ἀρυσθῶμεν οὐδεμίαν ἰδίαν αὐτοῦ
 » σκέψιν. . . Ὁ Αἰμίλιος οὐδὲν οὐδέποτε θά
 » μάθη ἐκ στήθους, οὐδὲ κἄν μύθους, οὐδ' αὐτοὺς
 » τοῦ Λαφρονταίου. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ μὴ τὸν
 » ἀφήσω οὔτε ἓνα κἄν νὰ μάθη, ἐνόσω δὲν μοῦ
 » ἀποδείξητε ὅτι εἶνε ὠφέλιμον νὰ μανθάνῃ
 » πράγματα, ἅτινα δὲν ἐννοεῖ.» Καὶ ὄντως ἡ
 » μνήμη εἶνε ἰδιότης συγκαταβατική καὶ εὐπειθής,
 » ἥτις στέργει πᾶν ὅ,τι παρ' αὐτῆς ζητήσωμεν.
 » ἄλλ' ὅμως οὐχὶ ἄνευ κόπου διὰ νεαρὸν ἐγκέφα-
 » λον. Ἄπ' ἐναντίας ἡ ἀντίληψις δέχεται μόνον ὅ,τι
 » νοεῖ σαφῶς. Εὐκόλος καὶ σύντομος ἀπεκρίνεται ἡ
 » ἐκμάθησις ἐκ στήθους οὐ μόνον μύθων, ἀλλὰ
 » καὶ καταλόγου λέξεων, τοῦθ' ὅπερ χειρὸν δέ,
 » καὶ ὁρισμῶν καὶ σελίδων ὁλοκλήρων ἀφηρημένων
 » συλλογισμῶν, οὓς τὸ παιδίον ἀπαγγέλλει, ἐξ-
 » ισταμένων τῶν κεχηνότων, πλανωμένων δὲ ὡς
 » πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τῶν γονέων καὶ αὐτοῦ τοῦ
 » ἰδίου. Εἰς τὸν Ρουσσῶ ὀφείλομεν τὸ ὅτι κατέστη
 » ὑποπτος ἡ τοιαύτη διὰ τῆς μνήμης ἐργασία,
 » ἥτις εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεῖται ἢ εἰς τὸ ἀμβλύ-
 » νειν τόσον τὸ αἴσθημα τοῦ φιλολογικοῦ κάλλους
 » καὶ ἀποζηρῶναι διὰ παντὸς τὰς ὠραιοτάτας σε-
 » λίδας τῶν μεγάλων συγγραφέων. Δὲν παραγνω-
 » ρίζει τὴν ἀξίαν τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ νοῦ·
 » ἀλλ' ὅμως ἐφρόνει ὅτι ἐπρεπεν αὐτὴ νὰ καλ-
 » λιεργῆται διαφοροτρόπως. «Καὶ χωρὶς νὰ με-
 » λετᾷ εἰς τὰ βιβλία, λέγει, τὸ εἶδος τῆς μνή-
 » μης τὸ ὅποιον κέκτηται τὸ παιδίον δὲν μένει
 » ἄργον διὰ τοῦτο· πᾶν ὅ,τι βλέπει, πᾶν ὅ,τι
 » ἀκούει ἐντυπύεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ καὶ τὸ ἐν-
 » θυμίζεται, ἀποθησαυρίζει ἐν ἑαυτῷ τὰς πράξεις
 » καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων· πᾶν ὅ,τι πε-
 » ριβάλλει αὐτὸ εἶνε τὸ βιβλίον ἐξ οὗ ἀσυνειδή-
 » τως πλουτίζει διαρκῶς τὴν μνήμην του, ἕως
 » οὗ δυνήθη καὶ ἡ κρίσις νὰ ἐπωφεληθῇ ἐξ αὐ-
 » τοῦ. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀντικειμένων ἐγκει-
 » ται ἡ ἀληθὴς τέχνη τοῦ καλλιτεργεῖν ἐν αὐτῷ
 » τὴν πρώτην ταύτην τοῦ νοῦ του δύναμιν, διὰ
 » τοῦ μέσου τούτου πρέπει νὰ προσπαθῶμεν ὥστε
 » νὰ σχηματίζωμεν ἐντὸς αὐτοῦ εἶδος τις ἀπο-
 » θῆκης γνώσεων, χρησιμευουσῶν εἰς τὴν ἐκπαί-
 » δευσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν νεαρὴν ἡλικίαν καὶ εἰς
 » τὴν διαγωγὴν του καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον
 » τῆς ζωῆς του.» Ἐνταῦθα, ὡς βλέπουσιν οἱ
 » ἀναγνώσται, πρόκειται ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς
 » ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων μνήμης,
 » δι' ἧς ἀθροίζεται τὸ ὕλικόν πρὸς τὸ ἔργον τῆς
 » κρίσεως, λίαν διάφορον τῆς μνήμης τῶν λέξεων
 » ἥτις παράγει μόνον ψιττακούς. Καὶ διωρθώθημεν
 » ἀληθῶς μέχρι τινὸς σημείου ὡς πρὸς τὴν κατά-
 » χρησιν τῆς ἀπομνημονεύσεως, ἀλλ' ἄρα γε
 » πράττομεν πᾶν ὅ,τι δεῖ πρὸς εὐδόκιμον καλλιέρ-
 » γειαν τῆς μνήμης; Μήπως ἡ γραφή, τὴν ὁποίαν
 » τόσον σπεύδομεν νὰ διδάσκωμεν εἰς τὸ παιδίον,
 » δὲν ἀπεκρίνεται μέσον ὀκνηρίας; Ὅταν διαφυλάτ-

τη τις ἐγγράφως θέμα τι, γινώσκει ὅτι δύναται
 πάντοτε νὰ τὸ ἀνέυρη μεταξὺ τῶν σημειώσεων
 του καὶ δὲν φροντίζει νὰ ἐγγραφῆ αὐτὸ εἰς τὴν
 μνήμην του. Πλὴν ἡ γραφή, παρὰ τὴν ὀλίγην
 ὑπόληψιν ἣν εἶχε πρὸς αὐτὴν ὁ Ρουσσῶ, ὅστις
 ἡμιλεῖ περὶ αὐτῆς ὡς περὶ κενοσπουδίας, θά ἀπο-
 μείνῃ ἐν τούτοις τὸ περιφίλητον μέσον τῶν δι-
 δασκάλων, δι' οὓς τὰ γραπτὰ μαθήματα, τὰ
 ἀντίγραφα καὶ ἡ καθ' ὑπαγόρευσιν γραφή εἶνε
 ἀνάπαυσις τοῦ πνεύματος καὶ οἷτινες θεμελιούσι
 τὴν δόξαν τῶν ἐπὶ τῶν λαμπρῶν τετραδίων
 τῶν μαθητῶν.

[Ἐπεται συνέχεια]

ΠΩΣ ΕΝΙΣΧΥΕΤΑΙ ΥΦ' ΗΜΩΝ

Η ΘΕΛΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ

[Κατὰ τὸν ψυχολόγον Choisy.]

Ἡ ἀγωγή τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων εἶνε πρό-
 βλημα πρακτικόν, δυνάμενον νὰ παρασταθῇ ὑπὸ
 δύο μορφαί: 1^{ον} πῶς νὰ ἀνορθώσῃ τις τὴν διά-
 στροφὴν θέλησιν, καὶ 2^{ον} πῶς νὰ ἐνισχύσῃ καὶ
 ἀναπτύξῃ τὴν θέλησιν τὴν ἐκ γενετῆς ἀσθενῆ,
 ἢ τοιαύτην γενομένην ἐλλεῖπει ὕγιους ἀγωγῆς.

Τὸ νὰ ἐπιληφθῇ τις τοῦ δευτέρου τῶν δύο
 τούτων ζητημάτων θά εἶνε τὸ αὐτὸ ἐν τινι μέτρῳ
 καὶ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὸ δεύτερον, διότι εἶνε σπᾶ-
 νιον ἢ διαστροφή τῆς θελήσεως νὰ προέλθῃ ἐκ
 τοῦ ὅτι θέλει τις τὸ κακόν διὰ τὸ κακόν. Ὁ κακὸς
 καὶ ὁ ἄδικος δὲν ἐνδίδουσιν εἰς τὰ σκληρὰ αὐτῶν
 ὁρμήματα, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, ἐξ ἀγάπης
 τῶν σκληροτήτων, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλουσιν εἰς
 τοὺς ἄλλους. Βλέπουσι τὸ καλόν, τὸ ὅποιον ἐπρεπε
 νὰ πράξωσιν, ἔχουσι συνειδήσιν τοῦ νόμου, ὅστις
 τὸ διατάσσει, ἢ ὅστις ἀπαγορεύει τὸ κακόν,
 ἀλλὰ δὲν κυριεύουσιν ἱκανῶς ἑαυτοὺς, δὲν ἔχουσι
 τὴν δύναμιν νὰ ἀποφύγῃ τὸν πειρασμόν, ἢ νὰ
 ἀντιστῶσιν εἰς ὅ,τι τοὺς πολιορκεῖ· αἰσθάνονται
 ἑαυτοὺς καμπετομένους ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπρεπε νὰ
 ὑπομένωσιν ὀλίγον ἕνεκεν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τῆς ἀλη-
 θείας. Δύναμις τις οὕτως εἰπεῖν ἀδρανειαὶς ἐμπο-
 δίζει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ θέλωσι νὰ ἐννοήσωσιν
 ἢ νὰ ἐνεργήσωσιν. Ἐτεροι μέρμηλαι ἐκτοπιζού-
 σιν ἐκείνας τῆς συνειδήσεως τοῦ πρὸς ἑαυτοὺς
 σεβασμοῦ, καὶ σύρουσιν αὐτοὺς ψυχῇ τε καὶ
 σώματι πρὸς σκολιὰν διεύθυνσιν. Ὑποχωροῦσιν
 εἰς τὰς προσκλήσεις τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων· ἐγκα-
 ταλείπονται εἰς τὴν γοητείαν τῶν περικυκλόν-
 των αὐτοὺς φίλων, καὶ τείνουσι προσεκτικόν τὸ
 οὖς εἰς τὰς ἀπατηλὰς φωνὰς τοῦ κόσμου.

Τὸ πρῶτον τῶν δύο τεθέντων ζητημάτων, τὸ
 τῆς ἐπανορθώσεως τῆς παρεκτραπίσεως θελήσεως,
 δὲν τίθεται χωριστὰ εἰς τὸν παιδαγωγόν, εἰ μὴ
 ὅταν ὁ ἄνθρωπος διαστρέφῃ τὸ ἀγαθὸν εἰς κακόν,

καὶ τοῦτο εἶτε κατ' ἀκολουθίαν σατανικῆς τινος
 διαστροφῆς, ἥτις χαίρει παραβιάζουσα τὸν νόμον,
 εἶτε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς πλάνης,
 ἥτις παριστᾷ τὸ κακὸν ὑπὸ τὰ ψευδῆ χρώματα
 τοῦ καθήκοντος. Πρὸς τοὺς πρώτους τούτους
 ἀμαρτωλοὺς, τοὺς ἐργάτας τῆς ἀδικίας, τοὺς
 αἰτίους τοῦ σκανδάλου, πρέπει νὰ ἐργασθῇ τις
 ἐν ἐργηγόρσει τῆς συνειδήσεως καὶ ἐν ἀναστα-
 τώσει ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου· τῶν δὲ δευτέ-
 ρων, τῶν τυφλῶν, τῶν φανατικῶν, τῶν δεσι-
 δαιμόνων, πρέπει νὰ φωτίσῃ τὸ λογικόν, καὶ
 νὰ διασκεδάσῃ τὰ σκότη. Ἄλλ' εἰς πλείστας
 περιστάσεις ἡ θέλησις ἀμαρτάνει μᾶλλον ἐξ
 ἀδυναμίας, ἢ ἐξ ἀνταρσίας καὶ φιλαυτίας. Τὸ
 ἐνισχύειν λοιπὸν τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων καὶ
 διδάσκειν τούτους νὰ θέλωσι τὸ κρεῖττον, τούτο
 εἶνε τὸ οὐσιώδες ζήτημα, ὅπερ προβάλλεται εἰς
 τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Μηδεὶς δὲ ἄς θεωρῇ ἑαυ-
 τὸν ἀναρμόδιον πρὸς τοῦτο. Ἄπαντες ἀνεξαιρέ-
 τως ὀφείλομεν νὰ ἐνεργῶμεν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς
 θελήσεως τοῦ πλησίον, καὶ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὰ
 κρεῖττονα πρὸς τοῦτο μέσα. Ἐπὶ μὲν τῶν συμ-
 πολιτῶν μας δυνάμεθα νὰ ἐνεργῶμεν διὰ τῆς
 οἰκίσεως, ἐπὶ δὲ τῶν ὕψισταμένων μας, ὑπαλ-
 λήλων ἢ ἐργατῶν, διὰ τῆς διαταγῆς, καὶ ἐπὶ
 τῶν τέκνων μας διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀγω-
 γῆς. Τὸ καθήκον ἰδίως ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς
 γονεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς μορφωτὰς τῆς νεο-
 λαικῆς, εἶτε ἄνδρας, εἶτε γυναῖκας. Αὕτη δὲ ἡ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπίδρασις γεννᾶται ἐκ δύο τρό-
 πων· ὅτε μὲν ἐξ ἀσυνειδήτου καὶ ἐμμέσου, ὅτε
 δὲ ἐκ συνειδήτους καὶ ἀμέσου. Ἄλλ' οἰαδῆποτε
 καὶ ἂν εἶνε ἡ μέθοδος, ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ δύνα-
 ται νὰ ἀνεύσῃ τὴν θέλησιν του. Ἡ θέλησις
 τοῦ ἄλλου φωτίζεται καὶ διεγείρεται ὑπὸ τοῦ
 φωτὸς τῆς ἰδίας ἡμῶν θελήσεως. Ἐνῶ δὲ ἐργα-
 ζόμεθα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων,
 ἐργαζόμεθα συγχρόνως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θελή-
 σεως ἡμῶν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶπομεν, δύο
 τρόποι ὑπάρχουσι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας, εἰς δύο
 μέρη δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν πραγματείαν
 ἡμῶν ταύτην, εἰς τὸ περὶ ἀσυνειδήτου καὶ ἐμμέ-
 σου ἐνεργείας, καὶ εἰς τὸ περὶ συνειδήτους καὶ
 ἀμέσου τοιαύτης.

A

Ἐνέργεια τῆς θελήσεως ἀσυνειδήτους καὶ ἐμμέσου.

Δυνάμεθα νὰ ἐνεργῶμεν, καὶ ἐνεργοῦμεν ἐμ-
 μέσως καὶ ἀσυνειδήτως ἐπὶ τῶν ἄλλων εἶτε διὰ
 τῆς ἰδίας ἡμῶν προσωπικότητος εἶτε διὰ τοῦ
 παραδείγματος. Κατὰ τὴν γλώσσαν τῆς θρη-
 σκείας θά ἐλέγομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐμπνεύσω-
 μεν τοὺς ἀδελφούς μας. Καὶ πρῶτον διὰ τοῦ ἰδίου
 ἡμῶν προσώπου. Ἴδετε τὸ ἀκαταμάχητον τῆς
 καλλονῆς ἢ τῆς φυσικῆς δυνάμεως. Τὸ ἥθικόν

ἡμῶν προσώπων δὲν ἐπενεργεῖ ὀλιγώτερον τοῦ φυ-
 σικοῦ ἡμῶν προσώπου. Τίς θά ἀρνηθῇ τὸ θέληγ-
 τρον τῆς εὐφύιας, τῆς ἐπιβολῆς, τῆς πίστεως,
 τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαπᾶν, τοῦ προσόντος αὐτοῦ
 τοῦ χαρακτῆρος, ὅστις θέλγει τοὺς ἄλλους; Διὰ
 τῶν χαρισμάτων τούτων, ἐὰν τὰ κατέχωμεν,
 ἐπιβάλλομεν ἢ ἐμπνέομεν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγά-
 πην, εἴμεθα συμπαθητικοὶ εἰς τὸν κόσμον, πλήτ-
 τομεν τὰ ἐλατήρια τῆς ψυχῆς. Πατὴρ τις εἰθι-
 σμένος εἰς τὸ νὰ ἐμπνέῃ τὴν ὑπακοήν, δὲν ἔχει,
 ἢ νὰ παραγγέλλῃ, καὶ τὸ τέκνον, εἰς ὃ ἡ φωνὴ
 αὐτὴ εἶνε οἰκεία, ἐκτελεῖ τὸ παραγγελλόμενον
 καὶ ἐν καταστάσει ἐνίοτε ἀσυνειδήτους ἢ βεβη-
 σμοῦ. Καθηγητῆς, ὅστις κέκτηται τὸ δῶρον τοῦ
 διατηρεῖν τὴν πειθαρχίαν, περιέρχεται ἀθροῦ-
 θως τὴν τάξιν του, καὶ οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν
 θά εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιβάλλῃ σιγὴν
 διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς μαθητὰς του. Νοσοκό-
 μος τις ἐκ τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐλεῖος ἐμφανίζε-
 ται εἰς τὴν αἰθουσαν νοσοκομείου, καὶ οἱ ἀσθε-
 νεῖς, οἰονεὶ μαγνητιζόμενοι ὑπὸ τῆς παρουσίας
 τῆς, αἰσθάνονται ἱκανῶς ἀνακούφισιν τῶν πόνων
 των. Μελωδικὴ τις φωνὴ καὶ συμπαθητικὴ δὲν
 ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἐπὶ τετραραγ-
 μένων νεύρων πρὸς κατεύνασιν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ
 θελήσεως ἠρεθισμένης πρὸς ἠρεμίαν αὐτῆς; Τὰ
 ὄργανα τῆς μουσικῆς, δι' ὧν μεταδίδομεν τὰ
 αἰσθήματα τῆς ψυχῆς μας, δὲν ἐπενεργοῦσι θαυ-
 μασίως ἐπὶ τῶν εἰς μάχην κινουμένων στρατιω-
 τῶν; Ἡ μουσικὴ τοῦ χοροῦ κάμνει τοὺς χορευ-
 τὰς νὰ ποδοκροτῶσιν, ἢ νὰ κινῶνται κατὰ τὰς
 ὑπαγορεύσεις αὐτῆς· ἡ δὲ θρησκευτικὴ μουσικὴ
 διεγείρει τὰς καρδίας εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς
 τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων. Ἄλλὰ μὴ νομίσητε
 ὅτι μόνος ὁ μηχανισμὸς τῶν ἤχων γεννᾷ τὰ
 ἀποτελέσματα ταῦτα· οὐχὶ εἶνε αὐτὸ τὸ πρό-
 σωπον, ὅπερ σὰς θέλγει καὶ ἡμιλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν
 σας διὰ τῆς φωνῆς τῶν ὀργάνων.

Ἡ ἔμμεσος αὕτη ἐνέργεια τοῦ ἡμετέρου
 προσώπου, καίπερ μὴ ἐξαρτωμένη ἀμέσως ἐκ
 τῆς ἡμετέρας θελήσεως, δύναται ἐν τούτοις καὶ
 ὀφείλει νὰ ὑποβάλληται εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς θε-
 λήσεως, ὅπως κανονίζεται καὶ διευθύνεται εὐνοϊ-
 κῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων· ἄλλως θά
 ἦτο ἀναξία λόγου, ἐὰν ἐνῆργει ὡς τυφλὴ τις δύ-
 ναμις τῆς φύσεως. Ἐν ἀσήμαντον περιστατικόν,
 ἐν ἀπλοῦν ἐλάττωμα δύναται νὰ ματαιώσῃ τὸ
 θέληγτρον, τὸ ὅποιον ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς πρὸς ἐπεν-
 ἐργειαν· τὸ ἔργον τότε τῆς θελήσεως εἶνε νὰ ἐξα-
 κριθῶσιν τὰ αἰτίον τοῦ κωλύματος, καὶ νὰ διορ-
 θῶσιν τὰ ἐλάττωμα, ὅπερ ἐμποδίζει τὴν ἐνέργειαν
 τῆς ἡμετέρας ἐπιρροῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων. Τούτου
 ἕνεκεν οἱ κέκμημένοι τὸ χάρισμα τῆς εὐγλωτ-
 τίας πρέπει νὰ μεριμνῶσι περὶ τῶν ἐλλείψεων τῆς
 προφορᾶς των, ἂν ἔχῃ τοιαύτας, ἢ τῆς ἀπαγ-
 γελίας, ἥτις τέρπουσα τὸν ἀκρατῆν ἐπιδρᾷ ἐπὶ

τὴν θέλησίν του· φωνή τις ὄξεια, τόνος τις λίαν ἠχηρὸς ἐρεθίζει τὰ νεῦρα καὶ συσπᾶ τὸν ὄργανισμόν, ἢ ἀποκοιμίζει τοὺς ἀδρανεῖς ἐγκεφάλους. Μία σταγὼν ἐλαίου εἰς τὰ ἐλατήρια μηχανῆς τινος θά ἤρκει, ὅπως αἰχμαλωτίσῃ τὰ ὠτα. Ὡσαύτως οἱ κατέχοντες τὸ τάλαντον τῆς μουσικῆς ὀφείλουσι νὰ ἀγρυπνώσιν, ὅπως μὴ ἐκτίθεται εἰς κίνδυνον τὸ θέλητρον τῆς φωνῆς τῶν ἢ τοῦ μουσικοῦ ὀργάνου τῶν διὰ μιᾶς ῥινοφωνίας ἢ σπασμοδικῆς κινήσεως.

Ἐπαξ ἀρθέντων τῶν κωλυμάτων, ἢ ἀσυνείδητος ἐπαφῆ τῆς θελήσεως πρὸς θέλησιν, τοῦ προσώπου πρὸς πρόσωπον, ἐνεργεῖ φυσικῶς. Δυναμέθη νὰ ὠφελῶμεν ἐπὶ παραδείγματος ἐκ τῆς μουσικῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξασκεῖ τὸ ἐν φύλον ἐπὶ τοῦ ἐτέρου, ὅπως γεννηθῆ οὕτως ἢ ἐπιθυμία καὶ ἢ ἀνάγκη μεγαλητέρας τινὸς ἐνεργείας πρὸς παραγωγὴν βίου ὠφελιμοτέρου. Ἡ μύησις οὕτως εἰπεῖν αὕτη, ἢ λανθάνουσα ὠθησις τῆς θελήσεως ἐνός προσώπου πρὸς ἄλλο ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συνενώσῃ τὰ διεστῶτα καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ πᾶσαν ἀντίστασιν ἀντιθέτων αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν. Τὴν παιδαγωγὸν καὶ διεγερτικὴν αὐτὴν δύναμιν, ὀφειλομένην πολλὰς εἰς τὰ φυσικὰ ἡμῶν χρίσματα διακρίνομεν εἰς τοὺς διδασκάλους, εἰς τοὺς ῥήτορας, εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας καὶ εἰς πάντας τοὺς μυητὰς ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ φρονημάτων, ὧν τὸ θέλητρον καὶ ἢ γοητεία διεγείρει καὶ σαγηνεύει τὰς καρδίας τῶν ἄλλων, ὥστε νὰ θέλωσι καὶ νὰ πράττωσιν ὅπως οἱ ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούντες. Τοιαύτη τις ἦτο ἡ ἐνεργεία, ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ὁυῖος τοῦ ἀνθρώπου, Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος. Δύναμις τις ἐξήρχειτο ἀπ' αὐτοῦ οὐχὶ μόνον ὅπως θεραπεύῃ τὰς ἀσθενείας τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐλκῆ τὰς ψυχὰς καὶ διασπλέῃ τὰς θελήσεις. Δὲν ἦτο ψευδὴς ἐνθουσιασμός, ὅστις ὑπηγόρευεν εἰς τὸν Πέτρον τὰς λέξεις «Ἀκολουθήσω σοι, Κύριε, πανταχοῦ, καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον.» Τοιοῦτον εἶνε ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλήρες χάριτος καὶ δυνάμεως, ἐπενεργεῖν λεληθότως ἐπὶ τῶν ὑπαδῶν του, καὶ οὕτως ἐνεργεῖ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν, καθιστῶν αὐτοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἐπαγωγούς ἐπὶ τῶν ἄλλων. Τὸ εἶδος δὲ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας παρίστα ὁ Κύριος διὰ τῆς φράσεως «μένειν ἐν αὐτοῖς», τοῖς μαθηταῖς δηλονότι.

Ἄλλ' οὐχὶ μόνον τὸ πρόσωπόν μας, ἐνεκα τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, αἰτίνες τὸ διακρίνομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ παραδείγματ' ἡμῶν ἀφίνει ἐπὶ τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων ἀληθὲς ἀποτύπωμα. Χωρὶς λέξιν, χωρὶς ὑπολογισμόν, ἀσκοῦμεν πολλὰς ἀσυνειδήτως διαρκῆ προσηλυτισμὸν ἐπὶ τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων, διδάσκοντες αὐτοὺς σιωπηλῶς τὰ σωτήρια, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὴν οικονομίαν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χρήμα-

τος, τὴν τάξιν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ καὶ τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀναστροφῇ. Ὁ βίος ἡμῶν ἡμιλεί ἐνώπιόν των χωρὶς νὰ ὑψώσωμεν φωνήν· τὸ παραδείγμα κέκτηται δεκαπλάσιαν δύναμιν τοῦ λόγου. Διὰ δὲ τῆς κωφάλλου οὕτως εἰπεῖν ταύτης ἐνεργείας τῆς θελήσεως διαμορφοῦνται ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ ἀρεταὶ κληρονομικαί, παραδόσεις πίστεως, χρηστότητος, ἐπιμελείας, ἀφροσύσεως, αἰτίνες ἐγκαινται ἐν αὐτῷ τῷ αἵματι. Τελείται εἶδος τι ἐγκεντρισμῶν ἢ ἐνσταλαξέως τῶν ἠθῶν ἡμῶν καὶ τῶν φρονημάτων οὐχὶ μόνον μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐν ἣ ζῶμεν. Οἱοι γονεῖς, τοιοῦτοι καὶ παῖδες. Σπανίως θὰ ἴδῃ τις ἐν οἰκογενείᾳ ἐργατικῶν γεωργῶν τοὺς παῖδας παρατείνοντας τὸν ὕπνον τῶν μετὰ τὸν ὄρθρον, ἢ μένοντες μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καθ' ἣν ὄραν δίδεται τὸ πρόσταγμα τῆς ἐργασίας. Μυστηριώδης τις ἐνεργεία θελήσεως ἀσκειται ἐπὶ ἐτέρας θελήσεως, καὶ τοῦτο πρὸς ὄφελος ἀμφοτέρων, αἰτίνες ἐνισχύονται διὰ τῆς τριβῆς καὶ τοῦ κοινοῦ βίου. Αἱ θελήσεις ἐνούονται εἰς μίαν δέσμη, ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ αὐτῶν ἐπαφῇ διαθεμαίνονται καὶ φθάνουσι ἐνίοτε εἰς ὕψος ἡρωϊσμοῦ σφύζοντος τὴν κινδυνεύουσαν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Οἱοι οἱ ἀρχηγοί, τοιοῦτοι καὶ οἱ στρατιῶται.

Ποσάκις τὸ παραδείγμα δὲν ἐλέγχει τοὺς ἐγωιστάς, τοὺς ὀκνηροὺς, τοὺς δειλοὺς, καὶ δὲν τοὺς ἀσκει νὰ ἐξέρχονται ἐκ τοῦ κελύφους των! Ἐὰν μὴ τοῦτο, τοῦλάχιστον ὑποχρεοῦνται νὰ δικαιολογῶσι τὴν βραθυμίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ἀπολογῶνται διὰ τὸ ἀπρόθυμον τῆς θελήσεώς των ὁμολογούντες δὲ τὴν ἀδυναμίαν των, ἀποδίδουσι λατρείαν εἰς τὰς παιδαγωγούς ἐκείνας θελήσεις, αἰτίνες δὲ μὲν τοὺς μαγνητίζουσι, δὲ δὲ τοὺς ὠθεύουσιν. Οἱ νέοι ἐρυθριῶσι διὰ τὴν ἑλλειψιν σεβασμοῦ, καὶ οἱ ὑπηρεταὶ διὰ τὴν χανυρότητα των, ὁσάκις βλέπουσι γονεῖς ἢ δεσπότης, ἐνίοτε μάλιστα λευκότριχας, νὰ τελειώωσιν ἔργον τι ἐκκερμέες, ἢ νὰ θέτωσι τὴν χεῖρα εἰς ἐπισκευὴν ἐπὶ πολλῶν χρόνον ἀναγκαστομένην, ἢ νὰ ἀποσπῶσι τὰ νήματα ἀράχνης ἐκ τῆς ὀροφῆς τῆς οἰκίας. Χωρὶς οἱ ἀνώτεροι οὕτοι νὰ συλλογίζωνται, ὅτι οὕτω δίδουσι μαθήματα, οἱ νέοι ἢ οἱ ὑπηρεταὶ αἰσθάνονται ἐλέγχον ἀπέναντι μόνης τῆς ὄψεως ἐνεργείας τῶν προϊσταμένων αὐτῶν, ἣτις τοὺς κατηγορεῖ. Ὡσαύτως αἱ ἀσθενεῖς θελήσεις ὑπομένουσι τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰσχυρῶν εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς θὰ ἐγκατελείποντο εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν, ἢ εἰς κλίσεις τινὰς ἐνόχους. Δυσκόλως σταυρώνει τις τὰς χεῖρας καὶ δυσκόλως τις ὑποχωρεῖ εἰς τὸ βεῦμα τοῦ αἵματος, ὅταν ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ θέλησιν ἰσχυροτέραν καὶ ὑγιεινότεραν, τῆς ὁποίας αἱ κυμάνσεις ἐκτείνονται μέχρις αὐτοῦ, καὶ προξενουσι δόνησιν τινὰ ἀνέλπιστον. Οὕτως ἢ ἀπλῆ

ἐμφάνισις προσώπου τινὸς διακεκριμένου εἰς τινὰ κώμην ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς κατοίκους, ἀνταυγάσει εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν παίδων καὶ ἀποκτᾶ πολυτίμους συμπαιθείας. Ὁ πρωταίτιος δὲ τῶν τοπικῶν τούτων μεταρρυθμίσεων τῶν ἠθῶν καὶ τῶν φρονημάτων δύναται νὰ εἶνε ὁ τελευταῖος ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἐπιρροῆς του.

Ἡ πείρα μαρτυρεῖ ὅτι οὐδὲν ὄριον δύναται νὰ τεθῆ εἰς τὰς ἐμμέσους ταύτας ἐνεργείας τῆς θελήσεως, τὰς ὁποίας ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκῶμεν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἡ γοητεία δύναται νὰ ἐνεργῇ καὶ μακρόθεν. Καταδικῶς τις τὴν παραμονὴν τῆς ἀπὸ τῆς φυλακῆς ἐξόδου του, ὑπέσχεθη ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς κακάς ἐξείς του, διότι αἱ παραινέσεις τοῦ ἐφημερίου ἔχον κερδήσει τὴν καρδίαν του. Αὐτὸς δὲ θάνατος δὲν δύναται πολλάκις νὰ διακόψῃ τὸ βεῦμα τῶν πνευματικῶν τούτων ἠλεκτρισμῶν. Ἡ μνήμη μητρὸς εὐσεβοῦς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπαναφέρει πεπλανημένον υἱὸν ἀπὸ τῆς σκοτίας εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν καὶ νὰ ὠθήσῃ αὐτὸν εἰς πράξεις ἡρωϊκάς.

Τοιαύτης οὕσης τῆς ἐμμέσου καὶ λαυθανοῦσης ἐνεργείας ἡμῶν ἐπὶ τῆς θελήσεως τῶν ὁμοίων μας, τοιοῦτων οὕσων τῶν ἐμπνεύσεων, ἃς δυνάμεθα νὰ μεταδίδωμεν, τὸ πρόβλημα ὅπερ ἐθέσαμεν πῶς ἐνισχύεται ἢ θέλησις τῶν ἄλλων. ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐρωτήσεως· τί εἴμεθα ἡμεῖς οἱ παιδαγωγοί; Ποῖαν ἐντύπωσιν προξενεῖ ὁ χαρακτήρ μας; Ποῖα προσόντα κέκτηται ἢ προσωπικότης μας; Ποῖαν τέλος μνήμην θὰ ἀφήσωμεν μετὰ θάνατον; Ἄς ὤμεν βέβαιον, ὅτι ἡ ἀγωγὴ τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων εἶνε ἀποτύπωμα τῆς ἀγωγῆς τῆς ἰδίας ἡμῶν θελήσεως. Ἄς μὴ κολακευώμεθα ὅτι δυνάμεθα νὰ διεγείρωμεν τοὺς ἄλλους διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ προσώπου μας, ὅταν ἡ ἐνεργεία μας εἶνε προῖον μετρίας ἀξίας. Δὲν θὰ δυναθῶμεν νὰ ἀνεγείρωμεν τοὺς ἀδελφούς μας, ἐὰν μὴ ἔχωμεν συσσωρευσὴ ἀποταμιεύματα, καὶ ἐὰν μὴ ὑπάρχῃ ἐν ἡμῖν τι τὸ ἐκχειλίζον. [Ἔπειτα τὸ τέλος]

Ἐν Σόφῳ.

Δ. ΜΑΡΙΝΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ, ΒΡΟΥΝΕΛΕΣΚΗΣ, ΠΑΥΛΟΣ ΟΥΚΕΛΛΟΣ

Εἰς τινὰς τῶν ἐπιστολῶν μου ἀνέφερον ἐνίοτε τὴν λέξιν προοπτικὴ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὀλίγοι ἴσως ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» ἔχουσι σαφῆ τῆς λέξεως ἐννοίαν, διὸ δὲν νομίζω πάντη περιττόν νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς γραφικῆς. Ἡ Προοπτικὴ, ἢ Σκινογραφικὴ (ὡς θὰ ὀνομάζετο νομίζω καταλληλότερον) εἶνε μέθοδος τις συνισταμένη εἰς

γεωμετρικὰς τινὰς ἐργασίας, δι' ὧν δύναται ὁ ζωγράφος νὰ παραστήσῃ ἀκριβῶς τὰ ἀντικείμενα τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως οἷα φαίνονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ θεατοῦ ἰσταμένου εἰς τι ὠρισμένον σημεῖον. Παρατηρήθη ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ φεύγουσαι ὁρίζοντιοι γραμμαί, καίτοι παράλληλοι οὔσαι, φαίνονται ὅμως ὅτι τείνουσιν ἅπασαι πρὸς ἐν σημεῖον ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος. Τοῦτο δύναται πᾶς τις ν' ἀντιληφθῆ, ἐὰν ἰστάμενος εἰς τὸ ἄκρον ἐνός μακροῦ διαδρόμου παρατηρήσῃ προσεκτικῶς, θέλει ἴδῃ τότε ὅτι ἡ ὁροφὴ τοῦ διαδρόμου ταπεινοῦται βαθμηδόν, ὅτι τὸ ἕδαφος ἀνυψοῦται, καὶ ὅτι τέλος οἱ δύο τῶν πλευρῶν τοῖχοι συστενοῦνται ἐν τῇ προεκτάσει των, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ὅτι ἅπασαι αἱ παράλληλοι γραμμαί, αἱ φεύγουσαι ὁρίζοντιῶς ἀπὸ τοῦ θεατοῦ, φαίνονται ὡς νὰ ζητῶσι νὰ συνενωθῶσιν ἐν τινι σημείῳ τοῦ ὁρίζοντος, ὃ εὑρίσκεται καταντικρῶ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε τὸ λεγόμενον σημεῖον ὁράσεως, le point de vue τῶν Γαλλῶν, il punto di vista τῶν Ἰταλῶν.

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς τῶν γραμμῶν διευθύνσεως μέρος τοῦτο τῆς προοπτικῆς ὀνομάζεται Γραμμικὴ Προοπτικὴ, διότι ὑπάρχει ἕτερον μέρος τὸ ἀφορῶν τὴν φθορὰν τῶν χρωμάτων ὀνομάζομενον Ἀερώδης προοπτικὴ.

Ὡς γνωστόν, ἡ ἀτμόσφαιρα, ἣτοι ὁ ἀήρ ἐν ᾧ ζῶμεν, ἔχει χρῶμα κυανοῦν, οἷον εἶνε τὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἅπαντα δὲ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀντικείμενα, καίτοι διαφόρως κεχρωματισμένα, μετέχουσι ὅμως καὶ τοῦ χρώματος τοῦ ἀέρος περισσώτερον ἢ ὀλιγώτερον, ἀναλόγως τοῦ παρεμβαλλομένου ὄγκου ἀέρος ἀνά μέσον τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ θεωρουμένου ἀντικειμένου. Οὕτω τὰ μᾶλλον μεμακρυσμένα ἀντικείμενα βάπττονται πλείότερον μὲ τὸ κυανοῦν τοῦ ἀέρος χρῶμα, ὡς τοῦτο γίνεται καταφανές εἰς τὰ λίαν μακρυσμένα ὄρη.

Πλὴν τῆς φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως ταύτης τῶν χρωμάτων, τὰ ἀντικείμενα τροποποιοῦνται καὶ ἄλλως πως, αἰτίαι δὲ τούτου εἶνε ἡ ἀπόστασις, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας πᾶσαι τῶν ἀντικειμένων αἱ λεπτομέρειαι ἐξαφανίζονται βαθμηδόν. Ἡ ἀερώδης προοπτικὴ δὲν ὑποβάλλεται εἰς κανόνας, ὡς ἡ γραμμικὴ, ἡ μόνη δὲ μέθοδος πρὸς ἀκριβῆ τῆς προοπτικῆς τήρησιν εἶνε ἡ πείρα καὶ ἡ ἀσφαλῆς κρίσις τοῦ ζωγράφου. Ἀλλὰ καὶ ἡ γραμμικὴ ἀφορᾶ κυρίως εἰς κανονικὰ σχήματα καὶ εἰς αὐτὰ ἐφαρμόζεται ἡ μέθοδος αὐτῆς. Ὅσον ὅμως ἀφορᾶ εἰς τὰ μὴ κανονικὰ, οἷα εἶνε τὰ δένδρα, αἱ ἀνωμαλίαι τοῦ ἕδαφους, τὰ σύννεφα καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα, ἡ μέθοδος δὲν ἀρκεῖ, διὸ ἀπαιτεῖται ν' ἀποκτῆσῃ ὁ ζωγράφος τὸ προοπτικόν, οὕτως εἰπεῖν, αἰσθημα, ὅπως ρυθμίζῃ τὴν χεῖρά του, ἵνα μὴ ἐξοκέλλη εἰς τερατώδη λάθη.

Ὁ καλῶς καὶ ἀκριβῶς τηρῶν ἀμφοτέρα καλλι-

τέχνης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὰ ἀφατον καλλονὴν καὶ ἀληθῆ μαγεῖαν, προερχομένην ἐκ τῆς ὀπτικῆς ἀπάτης, ἥτις κινεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπληξὴν πάντων. Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων στηρίζονται τὰ λεγόμενα *Πανοράματα*, τὰ ὁποῖα τελευταίως ἐτελειοποιήθησαν θαυμασιῶς.

Ζήτημα ἠγέρθη μεταξύ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ καλλιτεχνῶν ἂν ἡ προοπτικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ζωγράφους. Τινὲς ἠρήθησαν τοῦτο λαμβάνοντες ὡς ἐπιχείρημα τινὰς τῶν ἐν Πομπηῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀρχαίων γραφῶν, ἐν αἷς φαίνεται τῶ ὄντι ἀγνωστον τὸ μέρος τοῦτο τῆς τέχνης. Ἄλλ' ἄλλοι, πολὺ ὀρθῶς νομίζω, ἰσχυρίσθησαν ὅτι, ἐὰν τοῦτο εἴνε ἀληθὲς εἰς τινὰς, εἰς ἄλλας ὅμως παρατηρεῖται ἀκρίβεια καὶ γνώσις καταφανῆς τῆς προοπτικῆς. Ἄλλως τε βέβαιον εἶνε ὅτι οὐδὲν τῶν διαφημιζομένων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔργων τῶν μεγάλων ἐκείνων ζωγράφων διετηρήθη μέχρις ἡμῶν, τὰ δὲ ἐναπολειφθέντα εἶνε ἔργα ἀσήμερον καλλιτεχνῶν ἐργαζομένων ἐν Ρώμῃ, εἰς τὰ ὁποῖα οὐδὲν παράδοξον ἐὰν ἀπαντῶσι παραμελοῦμενοι οἱ κανόνες τῆς προοπτικῆς, ὡς καὶ σήμερον παραμελοῦνται ὑπὸ μετρίων ζωγράφων. Ἄλλὰ περιττὴ καθίσταται πᾶσα περὶ τοῦ ζητήματος φιλονικία, ἀφοῦ διαφοροὶ συγγραφεῖς Ἑλληνας καὶ Ρωμαίους λαλοῦσι περὶ προοπτικῆς ὡς περὶ γνωστοῦ πράγματος. Ἰδίως ἀναφέρουσι τὸν Βιτρούβιον, ὅστις λέγει ὅτι «ὁ Ἀγάθαρχος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἔγραψαν περὶ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις σκηνογραφίας, καὶ ὅτι ἐδίδαξαν οὗτοι διὰ ποίου τρόπου δύναται τις, θέτων σημεῖόν τι ἐν τινι τόπῳ, νὰ μιμηθῆ ἀκριβῶς τὴν φυσικὴν τῶν γραμμῶν διεύθυνσιν τῶν ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐξερχομένων, καὶ οὕτω νὰ ἐπιτυγχάνῃ ὥστε τὰ ἐν λείᾳ ἐπιφανείᾳ ζωγραφούμενα νὰ φαίνωνται πού μὲν χωροῦντα εἰς τὰ ἔμπροσθεν, πού δὲ ὑποχωροῦντα εἰς τὰ ὀπίσω.»

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς γραφικῆς εἶχε λησμονηθῆ τέλειον μέχρι τοῦ Φλωρεντινοῦ Φιλίππου Βρουνελέσκη, ὅστις πρῶτος ἐξ ἰδίας μελέτης, ὡς ἀναφέρει ὁ Βαζάρης, ἐπενόησε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15 αἰῶνος μεθόδον τινὰ συνισταμένην εἰς τὴν διατομὴν (intersection) τῶν γραμμῶν, δι' ἧς κατέρθρωσεν ἔχον ὑπ' ὅψει μόνην τὴν κάτοψιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν κτιρίων τινῶν τῆς Φλωρεντίας ν' ἀναπαραστήσῃ αὐτὸ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθείσης μεθόδου. Σήμερον πᾶς ἀρχιτέκτων εἴτε μηχανικός δύναται, διὰ τῆς τελειοποιηθείσης ταύτης μεθόδου, νὰ ἀναπαραστήσῃ εὐχερῶς κτίρια μὴ ὑπάρχοντα, ἢ ὑπάρχοντα μὲν ἀλλὰ μὴ ἔχον αὐτὰ ἐνώπιόν του, τότε ὅμως τὸ ἔργον τοῦ Βρουνελέσκη ἐκτεθὲν δημοσίᾳ ἐφάνη τι ἐκτάκτως θαυμασιόν. Τὴν μεθόδον του ταύτην ἐδίδαξαν ὁ Βρουνελέσκης εἰς τὸν τότε νέον ζωγρά-

φον καὶ φίλον του Μασσάκιον, ὅστις ἐφήρμωσεν αὐτὴν εἰς τὰ ἔργα του, ἐν οἷς παρέστησεν οἰκοδομὰς καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὁ Βρουνελέσκης ἤσκησε καὶ τὴν γλυπτικὴν μετὰ δεξιότητος σπανίας, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς περὶ τὴν γλυπτικὴν ἰκανότητός του ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον. Ὁ γλύπτης Δονάτος, ἢ Δονατέλλος ὡς ἐπωνομάσθη, εἶχε κατασκευάσει μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ μελέτης ἓνα ἐκ ξύλου ἐσταυρωμένον ὅτε ἐτελείωσεν αὐτόν, νομίσας ὅτι ἐξέτελεσεν ἔργον σπάνιον ἐν τῇ τέχνῃ, ἐδειξεν αὐτόν εἰς τὸν φίλον του Φίλιππον Ζητῶν νὰ μάθῃ τὴν κρίσιν του. Ὁ Φίλιππος ἠλπιζεν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δονατέλλου ὅτι ἐμελλε νὰ ἴδῃ κάτι τι ἐξοχον, ὅτε δὲ εἶδε τὸν ἐσταυρωμένον ἐκείνον, δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ γελᾷ. Ὁ Δονατέλλος παρεκάλεσε τότε αὐτὸν νὰ ἐκφράσῃ ἄνευ συστολῆς τὴν γνώμην του, καὶ τότε ὁ Φίλιππος μετὰ τῆς συνήθους αὐτῶ ἐλευθεροστομίας τῶ εἶπε:

— Φίλε Δονατέλλε, μοὶ φαίνεται ὅτι ἐκρέμασες ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἓνα χωριάτην καὶ ὄχι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τελειότερον τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ σῶμα. Ὁ Δονατέλλος, οὐ ἐκεντήθη ἢ φιλαυτία ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Βρουνελέσκη, τῶ ἀπήντησεν:— Αἶ, φίλε μου, εὐκόλον εἶνε νὰ ἐπικρίνη τις, ἀλλὰ δύσκολον νὰ ἐργασθῆ. Λάβε λοιπὸν καὶ σὺ ἐν ταμάχιον ξύλου καὶ ἀπόδειξε ὅτι δύνασαι νὰ κάμῃς τι ὅμοιον.

Ὁ Βρουνελέσκης δὲν ἀπήντησε παντάπασι, εἰσελθὼν ὅμως εἰς τὴν οἰκίαν του, εἰργάσθη ἐν κρυπτῶ ἐπὶ μῆνας τινὰς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας εἰς ἓνα ὠραῖον ἐκ ξύλου ἐσταυρωμένον. Τελειώσας αὐτόν προσεκάλεσε τὸν φίλον του Δονατέλλον ἡμέραν τινὰ νὰ προγευματίσωσιν, ὅστις καὶ ἐδέχθη ὅτε δὲ διεβῆαυον ὁμοῦ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, ὁ Βρουνελέσκης ἠγόρασεν ἐδώδιμά τινα διὰ τὸ πρόγευμα, καὶ παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν Δονατέλλον εἰπὼν πρὸς αὐτόν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ νὰ τὸν περιμένῃ ὀλίγον· ἀφίχθεις ὁ Δονατέλλος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βρουνελέσκη, ἦτις ἦτο ἰσόγειος, εὐθύς ὡς εἰσῆλθεν, εἶδεν ἐκπληκτος εἰς ἀρμόδιον φῶς ἐκτεθειμένον τὸν ἐσταυρωμένον τοῦ Φιλίππου τὸσοῦτον ὅ' ἐξεπλήχθη ἐκ τῆς τελειότητος τοῦ ἔργου, ὥστε ἀνοίξας, ὡς ἐν ἐκστάσει, τὰς χεῖρας ἀφῆκε νὰ πέσωσι τὰ ῥᾶ καὶ ὁ τυρὸς εἰς τὸ ἐδαφος, τὰ ὁποῖα ἐβάσταζεν εἰς τὰς χεῖράς του. Ὅτε ἐφθασεν ὁ Βρουνελέσκης καὶ εἶδε τὰ ῥᾶ τεθραυσμένα καὶ τὸν τυρὸν κατὰ γῆς, — Τί ἔκαμες, τῶ λέγει, Δονατέλλε; Τώρα μὲ τί θὰ προγευθῶμεν; — Καλὰ, τῶ ἀπάντησε ἐκεῖνος, ἐγὼ ἔφαγα τὸ μέρος μου, φάγε τώρα καὶ σὺ τὸ ἰδικόν σου. Σὲ λέγω μόνον, ὅτι εἰς σὲ ἐπιτρέπεται νὰ ἐργάζεσαι Χριστοῦς, εἰς ἐμὲ δὲ χωριάτας.

Ἄλλ' ὁ Βρουνελέσκης, εἰ καὶ ὑπερέβη τότε τὸν γλύπτην Δονατέλλον, προὔτιμησε μᾶλλον νὰ μὲν ἀρχιτέκτων, διότι, ὡς ἔλεγεν, τὰ ἔργα

τοῦ ἀρχιτέκτονος μένουσιν αἰώνια καὶ μετ' αὐτῶν διακινῶνται καὶ τὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος ὄνομα. Πρῶτος οὗτος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπανεφεν εἰς ζωὴν τὴν ἀρχαίαν ἀρχιτεκτονικὴν, καὶ ἤγειρε τὴν ἀμιλλαν τῶν συγχρόνων του εἰς μίμησιν, καταστήσας τοὺς ἀρχαίους ῥυθμούς γνωστούς καὶ ἀρεστοὺς εἰς τὸ κοινόν. Τὸ διασημότερον τῶν ἔργων του ὑπῆρξεν ὁ θόλος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Φλωρεντίας, πρὸς ἐγερσιν τοῦ ὁποίου προσεκλήθησαν ἀρχιτέκτονες ἐκ διαφόρων τῆς Εὐρώπης μερῶν, ὅπως λύσωσι τὸ ζήτημα τῆς τοῦ θόλου κατασκευῆς, τὸ ὁποῖον, ἔνεκα τῶν μεγάλων διαστάσεων, καθίστατο λίαν δυσχερές. Ὁ Βρουνελέσκης προτείνας νὰ ἀνεγείρῃ αὐτόν ἄνευ ἰκριώματος! ἐθεωρήθη καταγέλαστος καὶ μωρός, ἀλλ' οὗτος μετὰ τσαούτης σπουδαιότητος ἐλάλησεν εἰς πλείστους περὶ τοῦ σχεδίου του, ὥστε ἐπὶ τέλους ἀπεδείχθη ὅτι μόνος οὗτος ἦτο ἰκανὸς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ γιγάντιον ἐκεῖνο ἔργον, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ἢ κατὰ τὸ σχεδίου του ἐκτέλεσις τοῦ θόλου.

Μετὰ τὸν Βρουνελέσκη ὁ Παῦλος Οὐκελλος εἰργάσθη ἀόκνως πρὸς λύσιν τῶν παντοδαπῶν προβλημάτων τῆς Προοπτικῆς, καὶ ἐφήρμωσε τοὺς κανόνας αὐτῆς μετ' ἰδιαζούσης τέχνης καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὰ πλείστα τῶν ἔργων του. Ἡ πρὸς τὴν Προοπτικὴν ἐφεσις τοῦ ἀνθρώπου τούτου κατέστη εἰδὸς τι μονομανίας. Διηγούνται ὅτι ἐγένετο μελαγχολικός καὶ περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐσκίπτετο ἢ περὶ τῆς ἀγαπητῆς του Προοπτικῆς. Ἐκλείετο δὲ ἐπὶ ἐβδομάδας καὶ μῆνας ὁλοκλήρους πρὸς εὑρεσιν νέων μεθόδων καὶ ἐφαρμογῶν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἠγρύπνει πλείστον ἐργαζόμενος τὴν νύκτα, ἡ γυνὴ του προσεκάλεσε αὐτόν νὰ κατακλιθῆ· οὗτος τότε τῇ ἀπάντησε: «ὦ! πόσον γλυκεία εἶνε ἡ Προοπτικὴ! καὶ ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζεται.»

Ὁ Παῦλος δὲν ἦτο ἑσπερημένος φυσικῆς περὶ τὴν τέχνην εὐφυίας, ἰδίως εἰς τὴν παράστασιν παντοίων ζῶων καὶ μάλιστα πτηνῶν ἦτο ἀμίμητος. Ὁ Βαζάρης ἐπαινεῖ λίαν γραφὴν τοῦ τινος, ἐνθα παρέστησε λέοντα παλαιόντα μετὰ ὄφεως. Ὁ ὅρις οὗτος διὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐλιγμῶν του ἐδείκνυε τὴν θηριωδίαν του καὶ τὸ δηλητήριον ἐφαίνετο ὅτι ἀνέβλυζεν ἀπὸ τοῦ στόματος καὶ τῶν πυρίνων ὀφθαλμῶν του. Ἐκεῖ δὲ που μία χωρικὴ παρούσα θεωρεῖ βουὴν κάλλιστα ἐν συστολῇ (racourci) ἐσχεδιασμένον.

Ἐζωγράφησε προσέτι τὴν Πλάσιν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Ἐβᾶς καὶ τὴν Παρακοῆν αὐτῶν, ἐνθα παρέστησε τὰ τοπία ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκείναις

¹ Οἱ Βυζαντινοὶ, γνωστὸν εἶνε, ὅτι τοὺς θόλους τῶν κατεσκευάζον ἄνευ τῆς βοηθείας ἰκριωμάτων. Τὸ πλείστον μέρος τῶν θόλων τῶν, λέγει ὁ Auguste Choisy, ὑψώνουσιν οἱ βυζαντινοὶ οἰκοδόμοι ἐν τῷ διαστήματι ἄνευ οἰουδῆποτε ὑποστηρίγματος.

μετὰ πλειοτέρας περὶ τὴν προοπτικὴν τελειότητος τῶν πρὸ αὐτοῦ ζωγράφων. Εἰς τὸν *Κατακλυσμὸν τοῦ Νῶε μετὰ τῆς Κιβωτοῦ* παρέστησε κάλλιστα τοὺς πνιγομένους, τὴν θύελλαν καὶ τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων, τὰς ἀστραπάς, τὰ συνθλωμένα δένδρα καὶ τὸν τρόμον τὸν καταλαθόντα τότε τοὺς ἀθλίους θνητούς, μὴ ἐλπίζοντας σωτηρίαν οὐδαμῶς. Ἄλλ' ἡ πολλὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν Προοπτικὴν προσήλωσις κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους ζήρὸν καὶ ἄτονον, τὰ δὲ ἔργα του εἶχον ἀπόλεση πᾶσαν ἀξίαν παρὰ τῶ κοινῷ. Τοῦτο ἐννοήσας καὶ αὐτὸς ἀνέλαθε νὰ ζωγραφῆσῃ τὸν Ἅγιον Θωμᾶν ψηλαφοῦντα τὰς πληγὰς τοῦ ἐμφανισθέντος Ἰησοῦ, ἠλπιζεν δὲ ὅτι διὰ τοῦ ἔργου του ἐκείνου θὰ ἠδύνατο νὰ δοξασθῆ ἐν τῷ μέλλοντι. Διὸ κατέβαλε πλείστην ἐπιμέλειαν εἰς τὸ ἔργον του ἐκεῖνο, ὅπως δὲ μὴ βλέπωσιν αὐτὸ πρὶν ἢ τελειωθῆ, κατεσκεύασε διὰ σανίδων γύρω τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας περικλείσασα, δι' οὗ ἐκαλύπτετο τὸ ἔργον καὶ ἐκεῖ ἔμενον ἐργαζόμενος. Ἠμέραν τινὰ ἠρώτησεν αὐτόν ὁ φίλος του Δονατέλλος, τί εἶνε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον τόσον ἐπιμελῶς ἀπέκρυπτε; ὁ Παῦλος ἀπάντησε: *Περιμένετε καὶ θὰ ἴδῃς τοῦτο ἀρκεῖ.* Ὁ Δονατέλλος δὲν ἐπέμεινε πλείοτερον, ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας, διαβαίνων ἐκεῖθεν, εἶδε τὸν Παῦλον ἀποκαλύπτοντα τὸ ἔργον του, ὅστις τὸν ἠρώτησε τότε ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τὴν γνώμην του. Ὁ Δονατέλλος, ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς παρετήρησε προσεκτικῶς τὸ ἔργον, *Αἶ, φίλε Παῦλε,* τῶ λέγει *τώρα ὅτε ἦτο καιρὸς νὰ καλύπτῃς, σὺ ἀποκαλύπτεις!* Ὁ λόγος οὗτος κατεκεραύνωσε τὸν ἀτυχῆ καλλιτέχνην, κατανοήσαντα ὅτι οὐχὶ δόξαν, ὡς ἠλπιζεν, ἀλλὰ κατασχύνην ἐμελλε νὰ δρέψῃ. Ἐκλείσθη ἔκτοτε ἐντὸς τοῦ σπουδαίου του καὶ ἐγκαταλείψας τὴν ζωγραφικὴν ἐπέδοθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Προοπτικὴν καὶ οὕτω διεσκέδαζε τὴν ἀνίαν του.

Κέρκυρα. Αὐγούστος 1900.

Γ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΛΟΧΑΓΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Α'

Ὁ λοχαγὸς Βερνάρ ἦτο τύπος τῶν τελευταίων στρατιωτῶν τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, ὁποῖοι σήμερον πλέον δὲν ἀπαντῶσιν.

Ἐἶχεν ἐγκαταλείψῃ τὸ χωρίον τῆς γεννηθείας του καὶ μετέβη εἰς Ἀλγερίαν μὲ τὸ ὄπλον ἐπ' ὤμου καὶ ἐπέστρεψε λοχίας. Ἐν Κριμαίᾳ ἠξιώθη τοῦ πρώτου τιμητικοῦ μεταλλίου· ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἱταλίας τὸν ἔκαμεν ὑπολοχαγόν, καὶ ἀργό-

τερον ἐν τῷ κατὰ τῆς Πρωσσίας πολέμῳ προήχθη εἰς λοχαγόν.

Εἰς τὸ σύνταγμα οἱ πάντες τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἐσέβοντο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφοβούντο. Καθ' ὅσον ἀπέβλεπον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἦτο τυπικώτατος. Αὐστηρὸς μὲ τοὺς ἄλλους ὅπως καὶ μὲ τὸν ἴδιον ἑαυτὸν του, ἀγαπητὸς μὲ τοὺς συναδέλφους, ἀγαθὸς μὲ τοὺς στρατιώτας.

Ἐτοιμος πάντοτε νὰ ἀντικαθίστῃ συναδέλφον κεκμηκότα ἢ βαρυνόμενον τὴν ὑπηρεσίαν, ἂν τις τῶν ἀνδρῶν του ἠσθένει, ἦτο ἀνήσυχος, μετέβαινε διαρκῶς εἰς ἐπίσκεψίν του εἰς τὸ νοσοκομεῖον, καὶ ὅταν ἐγένετο καλὰ, τῷ εἶδε προθύμως ἄδειαν πολλῶν ἡμερῶν μετ' ἐλευθεριότητος, ἥτις ἔμεινε παροιμιώδης.

Οἱ νεκροὶ ἀξιωματικοὶ ἐν ταῖς κατ' ἴδιαν αὐτῶν συνομιλίαις τὸν περιεπαιζόν· ἀνέφερον ἐπανειλημμένας αὐτοῦ ἀταξίας περὶ τὴν ἔκφρασιν· διηγούντο χαμηλῇ τῇ φωνῇ ἀποτυχίας αὐτοῦ ἐρωτικῆς· ἀλλὰ κατὰ βάθος ὅλοι εἶχον δι' αὐτὸν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην.

Ὁ λοχαγὸς Βερνάρ τῷ 1876 διήγεν ἡσύχως ἐν τῇ εἰρηνικῇ προῦρᾳ τῆς πόλεως Κόν ἐπὶ τοῦ Λείγηνος, καταλείπων εὐχαρίστως εἰς τὸν ὑπολοχαγόν του τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων στρατιωτικῶν θεωριῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν κατελάμβανε γρῦ καὶ περιμένων ἐν γαλήνῃ τὴν ὥραν ὅπως ζητήσῃ τὴν σύνταξιν του.

Πάντοτε ὁ πρῶτος ἐφθνεν εἰς τὸν στρατιῶνα ὅπως καὶ εἰς τὸ καφενεῖον, ὅπου ἔπινε τὸν καφέν του καὶ ἐπικίε τὴν συνήθη του παρτίδαν. Ἐπειτα μετέβαινε ἐκ νέου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ καφενεῖον πρὸ τοῦ γεύματος διὰ νὰ πῆ τὸ ὀρεκτικὸν του καὶ μετὰ τὸ γεῦμα μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν ἐξηφανίζετο.

Τὴν Κυριακὴν δὲν ἐγενμάτιζε ποτὲ μετὰ τῶν συναδέλφων του.

Οἱ νέοι ἀξιωματικοὶ ἐσχολίαζον ἐκάστοτε τὰς περιοδικὰς ταύτας ἐξαφανίσεις τοῦ λοχαγοῦ, ἀλλ' οὐδεὶς ἐζήτηε νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ μυστικόν. . . Θὰ ὑπῆρχε γυνή τις ἐν τῷ βίῳ τοῦ λοχαγοῦ. Αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν τὸ ἠρνήθη ποτὲ ἐν συνομιλίᾳ, καὶ ὅταν παλαιὸς ἀναδέλφος ἰσοβάθμιος καὶ ὁμηλικὸς τὸν ἠρώτα :

— Ἐ λοιπόν, Βερνάρ, πῶς πηγαίνουν οἱ ἐρωτες ;

— Ὁραῖα, ὠραῖα, λοχαγέ. ἀπεκρίνετο γελῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐγνώριζε πλείοτερον καὶ εἰς πολλοὺς ἡ περιέργεια ἦτο ζωηροτάτη.

Ὁ γηραλέος ἀξιωματικὸς κατόκει δύο μετρίως ἐπιπλωμένα δωμάτια καὶ τὰ πρόσωπα τῆς οἰκίας ἐπιτηδεύει ἐρωτηθέντα ἀπεκρίθησαν ὅτι οὐδέποτε ἐκείθεν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψωσιν οὐδ' ἶχνος διαβάσεως γυναικός.

Ἐξήρχετο λοιπὸν κρύφα, ἀφοῦ τὸν ἐβλεπεν εἰσερχόμενον εἰς τὴν οἰκίαν ; Διόλου. Ὁ ὑπολο-

χαγὸς Φορσεβίλ, ὅστις ἐκάθητο ἀπέναντι, ἀφιερώθη ἐπὶ ὄρας καὶ νύκτας εἰς κατασκοπεῖαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκάλυψεν.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ κατόκει, ἐκτὸς τοῦ λοχαγοῦ, εἰς μουσικοδιδάσκαλος, εἰς εἰσπράκτωρ δημόσιος μετὰ τῆς συζύγου του, ὑπερωρίμου πλέον, καὶ χωρική τις, ἥτις περιεποιεῖτο χαριτωμένον κορᾶσιον πέντε ἐξ ἑτῶν.

Ποῦ λοιπὸν κατέτριβε τὰς ἐρωτικὰς του ὄρας ὁ λοχαγός ;

Β'

Ἐσπέραν τινὰ ἐγένετο ἐν τῷ καφενεῖῳ ὑπόδοχὴ τῶν ἀξιωματικῶν συντάγματος, ὅπερ διέθη ἐκεῖθεν.

Ὁ λοχαγὸς Βερνάρ, πάντοτε ἀκριβῆς εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε ἐκ πλάγιου τὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἔλειψε νὰ μεταβῇ.

Ἡ αἴθουσα ἦτο πλήρης· ὁ καύσων ὑπερβολικὸς· ἔπιον πολὺ καὶ συνεζήτουν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ. Ἐπεθύμησαν ἀέρα.

Ὁ λοχαγὸς Βερνάρ ἐσηκώθη, ἐζώσθη τὸ ξίφος καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ Φορσεβίλ, ὅστις ἤθελε καὶ καλὰ νὰ μάθῃ, τοῦ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ τὸν συνοδεύσῃ. Ὁ Βερνάρ ὄχι μόνον ἐδέχθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπρότεινε περίπατον πρὸς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ ἀπολαύσωσιν ὀλίγην ὁρῶσον καὶ σελήνην, ἔπειτα ἀπὸ τῶν ὥρας ἄς διήλθον ἐκεῖ μέσα.

— Θὰ σέ πιάσω, ἐσυλλογίσθη ὁ Φορσεβίλ βλέπων πόσον ἦτο ὁ λοχαγὸς ὁμηλικτικὸς ἐκείνην τὴν ἑσπέραν.

Καὶ μόλις ἔξω, χωρὶς πρόλογον, τῷ ῥίπτει τὴν συνήθη φράσιν :

— Ἐ καὶ λοιπόν, λοχαγέ, πῶς πάνε οἱ ἐρωτες ;

— Ὁραῖα, φίλτατε, πάντοτε ὠραῖα.

— Ἡξέυρετε, λοχαγέ, ὅτι εἶσθε ἄνθρωπος φοβερὰ μυστηριώδης ; Ἐκαστος ἀπὸ ἡμᾶς ἔχει μυστικὰ εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος. Σεῖς ἀπ' ἐναντίας φαίνεσθε ἀκατάβλητος καὶ μεθ' ὅσα καὶ ἂν προσεπαθήσαμεν. . .

— Ὡ, προσεπαθήσατε ; διέκοψεν ὁ λοχαγός. Καὶ δὲν ἀνεκαλύψατε τίποτε ;

— Τίποτε, ἀπολύτως. Ἀλλ' ὅμως εἶμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἐνυπάρχει γυνή ἐν τῷ βίῳ σας.

— Βεβχίως.

— Νέα ;

— Ναί.

— Εὐμορφῇ ;

— Ἀγγελος.

— Καὶ τὴν ἀγαπάτε ;

— Σὰν τρελλός.

— Καὶ ἐκείνη ;

— Μὲ λατρεῖτε. Ναί μὲ λατρεῖτε ἐξηκολούθησεν ὁ λοχαγός, ἀμέσως ὡσεὶ καταληφθεὶς ἐκ τῆς ἀναγκῆς τῆς διαχύσεως. Μὲ λατρεῖτε. Σεῖς

— Τὴν γνωρίζεις ;

— Ἐγώ ; Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν εἶδον ποτὲ γυναῖκα ἐξερχομένην ἢ εἰσερχομένην εἰς τὴν οἰκίαν σας.

— Γυναῖκα ! Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ γυναικός, εἶπεν ὁ λοχαγὸς γελῶν· ἡ ἀγαπητὴ μου μόλις εἶνε πέντε καὶ ἡμίσεος ἐτῶν· τὰ Χριστούγεννα θὰ συμπληρώσῃ τὰ ἑξ.

— Μπα !

— Σὺ δὲν εἶχες καταταχθῆ ἀκόμη εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἐποχὴν τῆς Κομμουνᾶς. Φοβερὰ στιγμή σὲ βεβαιῶ. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ φαντασθῆς τί ἦτο ἡ πάλῃ ἐκείνη τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν.

Εἰς στενὸν δρομίσκον ὀπισθεν τοῦ θεάτρου τῆς πύλης τοῦ ἀγίου Μαρτίνου, τὸ ὁποῖον εἶχε γίνῃ παρανάλωμα τοῦ πυρός, ὁ λόχος μου εἶχε προσβληθῆ ὑπὸ φοβερᾶς συμπυροκροτήσεως προσερχομένης ἐκ τοῦ τρίτου πατώματος μιᾶς οἰκίας τῆς ὁδοῦ ἐκείνης.

Ἀπεκρίθημεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐδιάσαμεν τὴν θύραν.

Τὰ δωμάτια τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου πατώματος ἦσαν ἔρημα. Ἐνῶ ἀνεβάζομεν εἰς τὸ τρίτον, ἐπεφάνη ἄνθρωπός τις, ὅστις ἔσυρεν ἐπ' ἐμοῦ ἰκανὰς βολὰς ρεβόλβερ. Ἦτο θαῦμα πῶς ἐσώθη, καίτοι τὸ πληθήκιόν μου ἐτρέπτησαν δύο σφαῖραι. Ὁ ἄνθρωπος ἐκείνος ἔπεσε διατρηθεὶς ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν στρατιωτῶν μου.

Εἰς τὸ δωμάτιον εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆλθον εὔρον τὸ πτώμα γυναικός, ἧς σφαῖρα διετρύπησε τὴν καρδίαν.

Ἦ ! τί φοβερὰ πράγματα, φίλε μου.

Ἐκαμα νὰ καταβῶ, ὅταν ἀπὸ τὸ βάθος μιᾶς κλίνης ἤκουσα ἐν εἶδος μιαιουρίσματος.

Ἐκεῖ ἐπὶ δύο τριῶν προσκεφαλαίων ἔκειτο κορᾶσιον ὀλίγων μηνῶν. Ἦτο ἐγκαταλελειμμένον. Τὸ ἔλαθον μετ' ἐμοῦ καὶ τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν πλησίον φαρμακοποιόν.

Τὸ βράδυ ἐσκέφθη πολὺ διὰ τὸ ἀτυχὲς αὐτὸ πλάσμα, θῦμα τοῦ μίσους καὶ τῆς φρίκης.

Ὁ πατήρ του καὶ ἡ μήτηρ του δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ἐπρεπε νὰ τοῦ δώσω ἐγὼ οἰκογένειαν.

Τὴν ἐπομένην τὸ παρέλαθον. Ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸ ἐκράτησα πάντοτε πλησίον μου· τὸ λατρεῖω. Τὸ ἀνατρέφει μία καλὴ γυναῖκα τοῦ χωρίου μου. Σοῦ εἶπα ὅτι τὴν γνωρίζεις. Εἶναι ἡ μικρὰ ἡ ὁποία κατοικεῖ εἰς τὸ δευτερον πάτωμα τῆς οἰκίας μου.

Καὶ ὁ λοχαγὸς Βερνάρ προσέθηκεν :

— Ἴδου τὸ μυστικόν μου. ἠμπορεῖς νὰ τὸ ἀποκαλύψῃς εἰς ὅλους τοὺς συναδέλφους. Καὶ τώρα καλὴν νύκτα. Βιάζομαι νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου διὰ νὰ βεβαιωθῶ ἂν καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν μου ἡ Γιαννοῦλά μου ἀπεκοιμήθη ἡσύχως.

[Μετάφρασις]

νέοι εἶσθε συνειθισμένοι εἰς τὴν κατὰκτησιν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε πλέον εἰλικρινῆς καὶ πλέον βαθύ τοῦ πρὸς ἐμὲ αἰσθηματος. Ὅταν φθάνω, γίνομαι δεκτὸς μὲ φωνὰς χαρᾶς. Ὅταν ἀναχωρῶ, ρέουν δάκρυα, ἀληθῆ δάκρυα. Ζῶμεν ἠνωμένοι, ἡ ἀγαπητὴ μου καὶ ἐγὼ, ἐντελῶς ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον. Ἐκείνη μὲ τὰς ἀπαλὰς χεῖράς της περιβάλλει τὸν ἐρρυτιδωμένον λαιμόν μου, καὶ θέτει τὸ νεκρὸν μέτωπόν της εἰς τὰ χεῖλη μου. Εἰς τὴν ὠραίαν της κεφαλὴν ἔχει τόσα φιλήματα μου ὅσας καὶ τρίχας· ἡ ζωὴ μου διέρχεται, ὅταν εἶμαι μακρὰν αὐτῆς, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν ἐπανιδῶ. Ὅταν τὴν ἀφίνω μετὰ μυρίας τρέλλας διὰ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν οἰκίαν, κλαίω ἐξ εὐτυχίας καὶ τρυφερότητος.

Ὁ Φορσεβίλ ἤκουεν ἐκπληκτὸς ἐκ τῆς ἐκρήξεως ταύτης πάθους τόσον βαθύος ἀγνοῦ ἀλλὰ καὶ συγχευμένου.

— Καὶ τοῦτο, τὸν ἐρωτᾷ, διαρκεῖ ἀπὸ πολλοῦ ;

— Ὡ, ναί, ἀπὸ πέντε καὶ ἡμίσεος ἐτῶν.

— Καὶ πάντοτε εἶσθε τόσο εὐτυχῆς ;

— Ὅσον δύναται νὰ εἶναι ἄνθρωπος εὐτυχέστερος. Εὐχόμαι καὶ εἰς σὲ ἡμέραν τινὰ παρομοίαν εὐτυχίαν.

— Εἰς ἐμέ ; Καὶ ποῦ γνωρίζετε ἂν ἐγὼ δὲν εἶμαι εὐτυχέστερος ;

— Ὅχι, φίλε, δὲν εἶσαι. Ἐγὼ βλέπεις εἶμαι γηραιὸς στρατιώτης ἐποχῆς καθ' ἣν σὺ δὲν ἦσον οὔτε γεννημένος. Εἰς τὸν καιρὸν μου ἐπολεμοῦμεν διαρκῶς. Εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἀπὸ τῆς Κριμαίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὸ Μεξικόν, ἀπὸ τὸ Μεξικόν εἰς τὸν διάβολον. . . Εἶμεθα πάντοτε εἰς κίνησιν. Ποῦ ἠμπορούσαμεν νὰ εὕρωμεν καιρὸν νὰ ἀγαπήσωμεν τότε ;

Ὅτω παρήλθεν ἡ νεότης καὶ ὅταν ἦλθεν ἡ ὠριμος ἡλικία, εἶχομεν ἀνάγκην συμπαθείας μεγάλης, ἐκτάκτου, σφοδρᾶς. Ὅτω συνέθη μὲ ἐμέ· καὶ τώρα ἡ προμήθειά μου τοῦ ἐρωτός εἶνε τόσο ἀρκετὴ, ὥστε δύναμαι νὰ τὴν σκορπίσω μὲ πλήρεις τὰς χεῖρας χωρὶς φόβον ἐξαντλήσεως.

— Σὰς ζηλεύω, λοχαγέ.

— Καὶ ἔχεις οἰκαιον. Ἄν τὸ ἀπέκρυψα μέχρι τοῦδε ἦτο ὅτι ἐφοβούμην νὰ μὴ γελᾶσουν μὲ ἐμέ. Ἀλλὰ τώρα δὲν μὲ μέλλει. Μετ' ὀλίγον πέρνω τὴν σύνταξιν μου καὶ θὰ μεταβῶ μὲ τὴν ἀγαπητήν μου εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκεῖ θὰ ζήσωμεν ἐλευθέρως. Προστοιμάζω ἤδη τὴν φωλαὴν μου εἰς τὴν ἐσχόνην, ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθη καὶ ὅπου κατέχω ὀλίγας σπιθαμάς γῆς. Θὰ εἶνε ὠραία ἡ φωλαὴ μας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν δένδρων, πλήρης ἀνθῶν, ἀνταξία αὐτῆς.

— Καὶ ποῖα εἶνε ἡ προσφιλές σας ;

ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΡΩΓΩΜΕΝ

[Κατά τὸν ἰατρὸν Σαίν Σύρ].

Ἡ βρωσις τῶν διαφόρων καθ' ἐκάστην γεύματων ποικίλλει ἀναλόγως τῶν ἐγγυρωίων συνηθειῶν καὶ τῆς ἡλικίας τῶν ἀτόμων, πρέπει ὅμως πάντοτε νὰ εἶνε τακτική. Οὐχ ἦττον περὶ οὐδὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερβολικοί· ὁ τακτικὸς καὶ μεθοδικὸς βίος εἶνε τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖος· ἀλλὰ πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν τὸν κανόνα, ὄχι νὰ καθυποδουλώμεθα εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἔχωμεν τάξιν εἰς τὴν διαίταν μας, ὄχι ἀκριβείαν μέχρις αὐστηρότητος. Ἀφοῦ δριῶμεν τὰς ὥρας τοῦ φαγητοῦ, πρέπει ν' ἀπέχωμεν νὰ τρώγωμεν κατὰ τὰ διαλείμματα· τότε δὲ ἡ ἐξις κινεῖ τὴν πείναν κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας. Αὗται δὲ πρέπει νὰ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ χρονικοῦ διαστήματος οὔτε πολὺ μικροῦ οὔτε πολὺ ἐκτενοῦς· εἰς τὴν πρώτην περίστασιν ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῆς ἐργασίας βαρύνει τὸν στόμαχον· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἐπέρχεται πολυφαγία καὶ τότε ἡ πέψις ἀποβίβει δυσχερής. Τὰ παραγγέλματα ταῦτα ἰσχύουσι δι' ὅλας τὰς ἡλικίας. Οὔτω καὶ τὰ βρέφη δὲν πρέπει νὰ θηλάζωσι κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ ὁποσδήποτε, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ παιδίου ἢ τῆς μητρός· διάλειμμα τριῶν ὥρῶν εἶνε ὀφελιμώτατον καὶ εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ θηλάζοντος νηπίου καὶ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῆς γαλουχούσης αὐτό. Βραδύτερον τὰ γεύματα γίνονται περισσότερα, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ εἶνε συχνότερα διὰ τὰ παιδιὰ ἢ διὰ τοὺς μεγάλους. Διὰ τοὺς τελευταίους διάλειμμα ἑξάωρον εἶνε καταλληλότερον καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπανορθώσεως καὶ διὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου· τὰ γεύματα δ' ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ πρέπει νὰ εἶνε τρία καθ' ἐκάστην. Ἡ τοιαύτη διανομὴ προσήκει εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς ἐπίπονον ἐργασίαν· ἀλλ' οἱ διαγόντες βίον καθιστικὸν ἔχουσι τὴν πέψιν μᾶλλον ἐπίπονον, αὐτοὶ δὲ πρέπει ν' ἀρκῶνται εἰς δύο γεύματα, τρώγοντες καὶ κατὰ τὴν πρωίαν ἑλαφρὸν πρόγευμα ἐκ γάλακτος. Οἱ γέροντες συνήθως γευματίζουσι δις τῆς ἡμέρας καὶ πολλάκις ἀπαξ μόνον. Ἡ καθημερινὴ δόσις τῶν τροφίμων δὲν εἶνε ὠρυσμένη, καὶ καθ' ἕνασιν γεύμα ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἐξέως, τῆς χρήσεως τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀσχολιῶν ἐκάστου. Οἱ Ρωμαῖοι ἐγευματίζον δις τῆς ἡμέρας, τὸ ἀφρονώτερον δὲ γεῦμα τῶν παρετίθετο μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἡμερησίων ἐργασιῶν. Αὐτὸ τοῦτο γίνεται καὶ ἐν Παρισίοις.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας ἀπ' ἐναντίας τὸ γεῦμα παρατίθεται κατὰ τὸ μέσον τῆς ἡμέρας. Οἱ περισσότεροι συνηθίζουσι εὐκόλως εἰς μίαν οἰανδήποτε κατανομήν τῶν γευμάτων· ἀφοῦ ὅμως συνηθίσωσι, εἶνε δυσκολώτατον νὰ παρα-

βῶσι τὸ σύστημα τῶν, τοῦ ὁποῖου πᾶσα παράβασις, ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν ἐπιφέρει σοβαρὰς διαταράξεις. Ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις τῆς ἐξέως καὶ τῶν συνηθειῶν ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα προσέτι, ὃν προσδίδουσι εἰς τὰ γεύματά μας οἱ προσκαλούμενοι συνδαιτυμόνες. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην τὸ πρόγευμα εἶνε τὸ γεῦμα τῆς φιλίας, τὸ γεῦμα τῆς μεσημβρίας εἶνε τὸ τῆς ἐθιμοτυπίας, τὸ δεῖπνον εἶνε τὸ παιδικὸν γεῦμα καὶ τὸ δεῖπνον εἶνε τὸ πνευματῶδες. Δὲν εἶνε καλὸν νὰ παρακάθηται τις εἰς τὴν τραπέζαν μετὰ παρατέταμην ἀνάπαυσιν, μετὰ καθιστικὴν ἐργασίαν, ἢ καὶ μετὰ σφοδρὰν συγκίνησιν. Ἄσκησις μετρία, μὴ ἐξωθυμένη ὅμως μέχρι κοπώσεως, εἶνε ἡ πρώτη παρασκευὴ διὰ τὸ γεῦμα. Ὡς πρὸς τὰ ὄρεκτικά, οἰονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ ὄνομα καὶ τὸ χρῶμα αὐτῶν, εἶνε πάντοτε σκευασίαι δηλητηριώδεις.

Περίπατος ἡμισείας ὥρας ἐνέχει τόπον ὀρεκτικῶν καὶ ἀναπληρῶν αὐτὸ ἐπωφελῶς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γεύματος πρέπει ν' ἀναπνεύμεν ἀέρα καθαρὸν. Δὲν χωρεῖ παραβολὴ μετὰ γεύματος παρατιθεμένου εἰς τὸ ὑπαιθρον, εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ τοῦ παρατιθεμένου εἰς αἴθουσαν στενήν, τεχνικῶς θερμαινομένην, ἐνθα οἱ συνδαιτυμόνες συσσωρεύονται στενῶς, μὴ δυνάμενοι νὰ κάμωσιν οὔτε βῆμα. Δὲν πρέπει νὰ γίνωνται ζῶνται συζητήσεις κατὰ τὸ γεῦμα, ἀλλὰ συνδιαλέξεσις ἡρεμῆ ἐπὶ θέματος φαιδρῶν. Ἄσκησις μετρία, ὅσα ἢ πεζοπορεῖα, εἶνε ὁ καλλίτερος ὅρος διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς πέψης. «Χωνεύομεν μὲ τὰ πόδια ὅσον καὶ μὲ τὸν στόμαχον», εἶλεγε διασημὸς τις ἰατρός. Ἐργασία ἐπίπονος, ἄσκησις σφοδρὰ ἐπιβραδύνουσι ἀπ' ἐναντίας τὴν πέψιν. Δύο κύνας ἐφαγον τὴν αὐτὴν τροφήν· ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἐκλείσθη, ὁ δ' ἄλλος ἤχη εἰς τὸ κυνήγιον· ἀκολουθῶν ἐφόρευον ἀμφοτέρους ταυτοχρόνως. Ἡ πέψις εἶχε συντελεσθῆ σχεδὸν εἰς τὸν στόμαχον τοῦ πρώτου, ἐνῶ εἰς τὸν τοῦ δευτέρου μόλις εἶχεν ἀρχίσῃ. Δέον νὰ ἀποφεύγωμεν μετὰ τὸ γεῦμα τὴν κίνησιν τῆς ἀμάξης, τὴν τοῦ αἰωρήματος, τὴν αἰφνιδίαν ἐντύπωσιν τοῦ ψύχους καὶ τὴν ἐργασίαν τὴν ἀπαιτούσαν μεγάλην συγκέντρωσιν τοῦ νοῦ. Εἶνε ἐπίσης βλαβερὸν τὸ κατακλίνεσθαι εὐθὺς μετὰ τὸ φαγητόν· πρέπει νὰ ἀναμείνωμεν νὰ παρέλθωσι τοῦλάχιστον δύο ὥραι· ἕως νὰ κατακλιθῶμεν. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕπνου μετὰ τὸ γεῦμα παρατηρεῖται συνήθως εἰς τὰ παιδιὰ ἢ εἰς τοὺς ἔχοντες τὴν πέψιν ἐπίπονον. Προέρχεται ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς πολυφαγίας, ὁ ὕπνος δὲ τότε προδιαθέτει εἰς ἐγκεφαλικάς συμφορήσεις. Αἱ ἀποπληξίαι εἶνε συνηθέστεραι εἰς τὰς χώρας, ἐνθα οἱ ἄνθρωποι τρώγουσι κυρίως κατὰ τὸ δεῖπνον. Ὅθεν πρέπει ν' ἀρκῶμεθα τὴν ἐσπέραν εἰς ἑλαφρὰ φαγητὰ καὶ εὐπεπτα καὶ νὰ διευκολύνωμεν τὴν πέψιν δι' ὀλίγης ἀσκήσεως.

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΝΟΗΤΙΚΟΤΗΣ ΚΥΝΟΣ

Πολλὰ πολλάκις ἐγράφησαν περὶ τῆς νοητικότητος τοῦ κυνός. Ἀλλὰ τὰ κάτωθι, ἅτινα διηγείται ὁ Ἐλβετὸς καθηγητῆς Φορέλ ὡς γενόμενα ἐν τινὶ ἐλβετικῇ πολίχνῃ εἶναι τόσω μᾶλλον ἀξιοσημείωτα καθ' ὅσον συνήρησαν πρὸς τοῦτο δύο κύνες, οἵτινες συνεφώνησαν περὶ τῆς τηρητέας διαγωγῆς ἀέναντι τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ κύριός των. Ἴδου πῶς τὰ πράγματα συνέβησαν.

Ὁ φύλαξ ὀρεινοῦ ξενοδοχείου, τὸ ὁποῖον τὸν χειμῶνα εἶναι κλειστόν, ἀπρόσιτον ἕνεκα τῶν περὶ αὐτὸ χιόνων, ἐξήλθεν εἰς τὰ περίεξ πρὸς ὕλοτομιάν συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν δύο πιστῶν κυνῶν του, ἀνομοίου φύλου, μεθ' ὧν εἶχε διέλθει ἐν τῇ ἐρημικῇ ἐκείνῃ ἀπομονώσει δόλοκληρον τὸν χειμῶνα. Ὁ εἰς τῶν κυνῶν ἦτο μέγας μολοσσός, ὁ δὲ ἄλλος μικρὸν κυνῶριον ἐξυπνότατον καὶ εὐκίνητον. Ἐνῶ ὁ φύλαξ ἔκοπτε ξύλα πλησίον τοίχου οὐχὶ μακρὰν τῆς καλυπτούσης τὸ ξενοδοχεῖον μεγάλης στέγης, τὸ παχὺ στρώμα τῆς χιόνος τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὴν στέγην ἐγλίστρησεν αἴφνης, περιεχύθη περὶ τὸν φύλακα, τὸν ἐσφῆρῃσεν ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ τὸν ἐφυλάκισε μέχρι τῶν ὤμων, τῆς κεφαλῆς μόνον ἀπομεινάσης ἐλευθέρως. Ἡ χιὼν ὑγρὰ ἐπάγωσεν ἀμέσως ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ψύχους καὶ κατέστη τόσον βαρεῖα, ὥστε ὁ δυστυχῆς δὲν ἠδύνατο οὔτε χεῖρας οὔτε πόδας νὰ κινήσῃ. Οἱ κύνες ἀντελήφθησαν τοῦ κινδύνου τοῦ κυρίου των. Προσῆγγισαν καὶ προσεπάθησαν νὰ ξέσωσι τὴν χιὼνα διὰ νὰ τὸν ἀπελευθερώσωσι. Ματαίαν προσπάθειαν. Τότε συσκέπτονται καὶ ἀμέσως αἰφνιδίως ταχεῖς ὡς βέλος σπεύδουσι πρὸς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος. Ἐκεῖ κατοικεῖ ὁ ἀδελφὸς τοῦ παθόντος. Θὰ τὸν κάμωσι νὰ ἐννοήσῃ τὸ πάθημα καὶ θὰ τὸν παρακαλέσωσι νὰ ἀνέλθῃ ὅπως σώσῃ τὸν κύριόν των.

Ἐτρεχον ὡς κινούμενοι ἐπὶ τῆς χιόνος καὶ τὴν ἀπόστασιν, ἣτις διὰ καλὸν ὀδοιπόρον εἶνε τεσσάρων ὥρῶν, τὴν διέτρεξαν εἰς ὀλιγοτέρον τῆς μιᾶς. Περὶ τὴν μεσημβρίαν κατέπεσον ἡ χιονοστοιβάς, πρὸ τῆς μιᾶς ἐγαύγηζον, ἐκλαϊον, ἐμούγηριζον πρὸ τῆς θύρας, ὅπως θὰ ἐξήρχετο ἡ σωτηρία. Ἀνοίγεται ἡ θύρα τοῦ οἰκίαιου. Καλοῦνται ἐνδον οἱ κύνες περιρρυτοὶ ἐξ ἰδρωτός καὶ ἀχνίζοντες. Οὔτοι ἐπαναλαμβάνουσι τὰς ὕλακας καὶ ἀρνοῦνται νὰ εἰσέλθωσι. Τοὺς προσφέρουσι τροφήν... Τίποτε. Τότε ἀνησυχοῦσι. Διατὶ τὰ καλά ζῶα νὰ προσφέρωνται οὕτω; Κάτι δυστύχημα συνέβη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς τὸν ἀδελφόν. Εὐθὺς ἐνδύονται, καλοῦσι καὶ φίλους καὶ μετὰ πτύων καὶ σκαπανῶν ἀναχωροῦσιν. Οἱ κύνες προηγουμένως, ἀλλ' αἱ γεραὶ πρὸ ὀλίγου ὕλακαί των μεταβάλλονται εἰς χαρμυσίνους ἀνακραυγῆς ἐνθαρρύνσεως καὶ παροτρύνσεως.

Ἐπὶ ὥρας ἐγρευσθήσαν οἱ χωρικοὶ διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ὅταν ἔφθασαν ἦτο ἡδὴ ἡ ἐνάτη τῆς ἐσπέρας. Οἱ κύνες εἶχον προηγηθῆ. Ὁ φύλαξ πάντοτε ἐγκεκλεισμένος ἐν τῇ χιόνῃ, εἶχεν ἀπολέσει τὰς αἰσθήσεις του. Οἱ δύο κύνες ἀναρριχηθέντες πλησίον τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐπιθανάτου, ἔλειγον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἵνα τὸν θερ-

μάνωσι καὶ τὸν ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν ζωὴν. Τὸν ἐξέθαψαν. Ὁ δυστυχῆς ἦτο κατὰ τὸ ἤμισυ πεπηγώς.

Ἄλλ' ἐσώθη.

Ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν νοσημόνων ἐκείνων τετραπέδων ἦτο χαμένος. Λ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τὸ ἀρχαιότατον δένδρον.

Ὁ κ. Ἰούλιος Λεκκέρ, ἀντεπιστέλλον ἐταῖρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Βρυξελλῶν, γράφει ὅτι ἐν Ἀνouraδαπούρα, τῇ παλαιᾷ πρωτεύουσιν τῶν βασιλέων τῆς Κεϋλάνης, εὐρίσκειται τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐπὶ γῆς δένδρων. Τοῦτο εἶναι εἶδος συκῆς *Ficus religiosa*, ἣτις προέρχεται ἐκ κλάδου κοπέυτος ἐκ τοῦ δένδρου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεπαύθη ὁ Βούδας. Εἶναι γνωστὸν παρά τοῖς ἐγγυρωίοις ὑπὸ τὸ ὄνομα Μπο-γκάχα καὶ ἐφευεῦθη τῷ 288 π. Κ. Σήμερον εἶναι ἐρείπιον, καὶ ὁ κορμὸς δὲ καὶ οἱ κλάδοι του ὑποστηρίζονται δι' ἀντηρίδων, θεωρεῖται δὲ καὶ αὐτὸ καὶ ὁ περὶ αὐτὸ χώρος ἱερὸς, βωμοὶ δ' εἰσὶν ἱδρυμένοι περὶ τὸν κορμὸν, εἰς τοὺς ὁποῖους προσερχόμενοι οἱ προσκυνηταὶ καταθέτουσι παντός εἶδους προσφορὰς. Παρὰ τὸ δένδρον δὲ τοῦτο ὑπάρχει ναὸς, ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ὁποῖου ζῶσιν ἱερεῖς, ἔχοντες τὴν φροντίδα τῆς διατηρήσεως τοῦ δένδρου.

Ἐκθεσις γραμματοδύμων.

Ἐγένοντο ἐσχάτως εἰς Παρισίους τὰ ἐγκαίνια τῆς πρώτης μεγάλης γαλλικῆς ἐκθέσεως γραμματοσύμων. Εἰς τὴν ἐκθεσὴν ἀπεστάλησαν πολλὰ θαυμάσια συλλογαὶ καὶ πολυτιμώτατα γραμματοσύματα. Εἰς ἰδιαιτέραν ὑαλόφρακτον θήκην εἶνε ἐκτεθειμένα δύο γραμματοσύματα τῆς Νήσου τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἐδέχθη τὰς προσενηχθείσας εἰς αὐτὸν 20,000 φράγκων ὁ ἐκθέτης Βερνισιόν. Εἰς τραπεζίτης, Παῦλος Μιραμπὼ, ἐξέθεσε μέρος τῆς συλλογῆς του, τὸ ὁποῖον ἀξίζει 300,000 φράγκων, ἐνῶ ὀλόκληρος ἡ συλλογὴ του ἀξίζει 2 ἐκατομμύρια. Μία συλλογὴ γραμματοσύμων τῶν παλαιῶν κρατῶν τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας ἐξετιμήθη ὡς ἔχουσα ἀξίαν 150,000 φρ. Καὶ ὅμως ὅλα αὐτὰ αἱ συλλογαὶ θεωροῦνται δευτερευούσης ἀξίας. Ἐξόχως συλλογὴ εἶνε ἡ τοῦ Ρενουτιερ-Φεράρρυ, ἀνεψιοῦ τῆς δουκίσης Γαλλιέρας, ἀξίζουσα 7 ἐκατομμύρια. Αὕτη εἶνε πλουσιωτέρα ὅλων τῶν συλλογῶν γραμματοσύμων καὶ αὐτῆς τῆς λαμπρᾶς συλλογῆς τοῦ βασιλέως Ρόσχιλδ καὶ τῆς τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας. Μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων συλλογῶν τοῦ κόσμου εἶνε καὶ ἡ τοῦ Τάπλιγκ, κληροδοτηθεῖσα εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἀξίας 2 ἐκατομμυρίων. Ἡ δὲ ὠραιοτέρα συλλογὴ τῆς Ἀμερικῆς εἶνε ἡ τοῦ Παῆντερ, ἀξίας 6 ἐκατομμυρίων.

Τὸ χρωματιστὸν φῶς.

Παρατηρήθη ὅτι τὰ διάφορα χρώματα τοῦ φωτός ἔχουν καὶ διαφόρους ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ χαρα-

κτῆρος καὶ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ μέγα ἐργαστάσιον φωτογραφικῶν πλακῶν τοῦ Λαμίερ εἰς τὸ Λυών οἱ ἐργάται εἰργάζοντο μὲ κόκκινον φῶς, διότι τὰ παράθυρα ἦσαν κόκκινα ὑαλωτά. Ἦσαν δὲ πάντοτε ἐξαλλοὶ, ἀνυπότακτοι, καθ' ἑσπέραν δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας πολὺ κουρασμένοι. Ἀφ' οὗτου ἀντικατέστησαν τὸ κόκκινον χρῶμα μὲ τὸ πράσινον, ὅλοι ἡσύχασαν καὶ ἡ κούρασις ἤλαττώθη.

Ἐκ τούτου ἐδόθη ἀφορμὴ καὶ ἐξετελέσθησαν πειράματα περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χρωματιστοῦ φωτός ἐπὶ διαφόρων ψυχικῶν καὶ νευρικῶν ἀσθενειῶν. Ἀσθενῆ πάσχοντα ἐκ μελαγχολίας, ἀρνούμενον νὰ φάγη, τὸν ἐκλείσαν εἰς δωμάτιον μὲ κόκκινα ὑαλώματα. Μετὰ τρεῖς ὥρας ὁ μελαγχολικὸς ἐγενεῖν εὐθυμώτατος καὶ ἔφαγε μὲ πολλὴν ὄρεξιν.

Ἄλλος ἀσθενῆς, καταληφθεὶς ὑπὸ μανίας, ἐκλείσθη εἰς δωμάτιον μὲ κίαν ὑαλώματα ἡσύχασεν ἐντὸς μιᾶς ὥρας.

Τρίτος ἀσθενῆς, ἐπίσης μανικὸς, ἐθεραπεύθη, ἀφοῦ διημέρευσε εἰς δωμάτιον μὲ ἰσχροῦν φῶς.

Ὁ Πιθηκάνθρωπος.

Δύο ἐπιστήμονες, ὁ μὲν Ἀμερικανὸς ὁ δόκτωρ Βάλτερς, ὁ δὲ Γερμανὸς ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένη Πανεπιστημίου Χαϊκελ, συγχρόνως μεταβαίνουν εἰς τὴν Ἰάβαν πρὸς θῆραν τοῦ Πιθηκάνθρωπου, διότι ἐκεῖ εὐρέθη ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν κρησφύγετον, εἰς τὸ ὅποιον διαμένει τὸ νέον τοῦτο εἶδος τοῦ πιθήκου, τὸ ὅποιον ἐπιθεδαιοῦν τὴν θεωρίαν τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς ἐκ τῶν πιθήκων καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὁ συνδυαστικὸς κρίκος ὁ συνδέων τὸν ἀνθρώπον μετὰ τῶν λοιπῶν ζῴων. Καὶ τὰ μὲν εἴσοδα τοῦ ἐξ Ἰένης καθηγητοῦ μεμετρημένα καταβάλλουσι δύο τρία Γερμανικὰ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα, ἀλλὰ τὰ τοῦ Ἀμερικανοῦ Βάλτερς καταβάλλει ὁ γνωστὸς Ἀμερικανὸς ζῳολογὸς Γεώργιος Βάνδερβιλτ, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ ἀπεριόριστον πίστωσιν καὶ τὴν ἐντολήν νὰ μὴ ὀπισθοδρομήσῃ πρὸ οὐαδὴποτε δαπάνης διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς του.

Ὁ Θεὸς τῶν Γάλλων.

Ὁ «Γαλλικὸς Γαλάτης» δημοσιεύει ἐπιστολὴν Σιαμαίου περιηγητοῦ, ἐπισκεφθέντος τὴν ἐκθεσιν καὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων θαυμασιῶν τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσῃς μεταδάντος πρὸς ἐπίσκεψιν μιᾶς τῶν μεγάλων ἐν Παρισίοις Λεσχῶν. Ἰδοῦ τί γράφει εἰς Σιαμαίαν ἐφημερίδα περὶ ταύτης.

«Οἱ Γάλλοι πιστεύουσιν, ὡς λέγουσιν, ἓνα καὶ μόνον Θεόν· ἀμφιβάλλω πολὺ, διότι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ λατρεύουσι καὶ ἄλλας μυστικὰς θεότητες, ὡς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω εἰς μίαν τῶν συναθροίσεων αὐτῶν, εἰς ἣν κατὰ τύχην παρευρέθην.

»Ἐν μεγάλῃ αἰθυσῇ ὑπάρχει στρογγύλος βωμὸς κεκαλυμμένος διὰ πρασίνου ὑφάσματος πεφωτισμένος ἐν τῷ κέντρῳ καὶ περὶ τὸν ὅποιον ἀθηνῶνται ἱκανὰ πρόσωπα ὡς ἀκριβῶς ἡμεῖς πράττομεν ἐν ταῖς οἰκιακῆς ἡμῶν θυσίαις. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν εἰσῆλθον, ἐν τῶν προσώπων τούτων, τὸ ὅποιον προφανῶς ἦτο ὁ θύτης, ἐξῆλπασεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ φύλλα ἀποσπασθέντα ἐκ μικροῦ βιβλιαρίου, τὸ ὅποιον

ἐκράτει ἀνά χειρας. Ἐπὶ τῶν φύλλων τούτων παρίσταντο πρόσωπα κἀκίστα ἐξωγραφημένα καὶ τὰ ὅποια θὰ ἦσαν, φαίνεται, αἱ εἰκόνες ἀγνωστων μοι θεοτήτων, διότι, μόλις διενέμοντο ἐν τῷ κύκλῳ, ἔσπευδον οἱ παρακαθήμενοι νὰ θέτωσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν προσφορὰν τῶν, ἕκαστος ἀναλόγως τῆς ἀφοσιώσεώς του. Παρατήρησα δὲ ὅτι αἱ προσφοραὶ αὗται εἶναι πολλῶ ἀνώτεροι τῶν γινομένων ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτῶν ναοῖς.

»Μετὰ τὴν τελετὴν τὴν ὁποίαν ἀνέφερα, ὁ θύτης ἡ ὁ ἱερεὺς φέρει τὴν χειρὰ του τρέμων ἐπὶ τοῦ ὑπολειπομένου τοῦ βιβλίου καὶ μένει ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἀφωνος καὶ σκεπτικὸς καὶ ὡσεὶ ὑπὸ τρόμου κατεχόμενος. Πάντες οἱ λοιποὶ προσεκτικῶς τὸν παρακολουθοῦσιν ἀφωνοὶ καὶ ἀκίνητοι ὡς καὶ αὐτός. Ἐπειτα εἰς κάθε φύλλον ὅπερ ἀναστρέφει ἀνακινουῦνται καὶ ἀναταράσσονται ἀναλόγως τῷ πνεύματος τὸ ὅποιον τοὺς καταλαμβάνει. Διότι ὁ μὲν εὐχαριστεῖ τὸν θεὸν συμπλέκων τὰς χεῖρας· ὁ δὲ παρατηρεῖ τὸ ἴδιον φύλλον καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας· ὁ τρίτος δάκνει τοὺς δακτύλους καὶ κτυπᾷ τοὺς πόδας κατὰ γῆς· τέλος πάντες καταλαμβάνονται ὑπὸ σπασμῶν ἢ τοιοῦτων ἐκτρώπων κινήσεων, ὡστε δὲν φαίνονται πλέον ἄνθρωποι. Ἀλλὰ συνέδη καὶ ἄλλο· ὁ ἱερεὺς μόλις ἔστρεψε τινὰ ἀκίνητα φύλλα, ἔσεσχίζει τὸ βιβλίον, τὸ διαρρηγγύει μὲ μανίαν καὶ περὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ κακῆν κακῶς, καταρώμενος τὴν θυσίαν.

»Γοερὰ τούντεῦθεν κραυγαὶ καὶ διαμαρτυρίαι. Βλέπων τις δὲ τοὺς παρευῶτας αὐτῷ πράττοντας καὶ ἐξωργισμένους ἐπέισθη ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Γάλλων, ὃν αὐτοὶ λατρεύουσιν, εἶνε θεὸς φθονερός, ὅστις διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ ὅτι ἔθυσον καὶ εἰς ἄλλους θεοὺς, ἀποστέλλει εἰς ἕκαστον κακὸν πνεῦμα, ὅπερ τοὺς κἀμνει νὰ παρακαίωσι καὶ νὰ μὴ ἔχωσι συναίσθησιν ἐαυτῶν.»

Τὸ σφαλάγι τῆς Κύπρου.

Ὁ κ. Βίλιαμσον ἐν τῇ Βρετανικῇ ἱατρικῇ ἐφημερίδῃ ποιεῖται λόγον περὶ μικροῦ ἐντόμου ὑπάρχοντος ἐν Κύπρῳ, τὸ ὅποιον ὀμοιάζει μὲ μύρμηκα μεσαίων διαστάσεων καὶ τὸ ὅποιον οἱ αὐτόχθονες ὀνομάζουν σφαλάγι. Ἀνήκει δ' εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ὑμενοπτέρων καὶ εἰς τὸ γένος mutilla. Τὸ ἐντομον τοῦτο ὡς σκόληξ ἔξῃ εἰς τὰς κυψέλας τῶν μελισσῶν καὶ ὅταν λάβῃ τὴν τελείαν μορφήν ἐξέρχεται αὐτῶν. Τὰ θήλεα στεροῦνται πτερυγῶν καὶ κατέχουσιν ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποῦ δύνανται νὰ κεντῶσι, καὶ τὰ κεντήματα ταῦτα ἐν τῇ νήσῳ τὰ θεωροῦσιν ὡς θανατηφόρα.

Τὰ κεντήματα ταῦτα, λέγει ὁ κ. Βίλιαμσον, δὲν εἶναι θανατηφόρα διότι περιέχουσι δηλητήριον, ἀλλὰ διότι διὰ τοῦ κεντήματος μεταδίδονται μικρόβια, καὶ τὰ μικρόβια ταῦτα εἶναι τὰ τοῦ ἀνθρακός. Ὁ ἀνθραξ ἀναπτύσσεται πολλάκις ἐπὶ πτωμάτων τῶν ζῴων καὶ ἐν τῶν σφαλαγκίων τούτων, τὸ ὅποιον πρότερον ἐκέντησε πτώμα τοιοῦτον, μεταδίδει τὸ μικρόβιον τοῦ ἀνθρακός εἰς τὸν ἀνθρώπον. Δύναται λοιπὸν εἰς ἀντισηπτικῶν μέσων τὸ ἐπικίνδυνον κεντήμα νὰ ἀποσοδηθῇ.